

ISTRAŽIVANJE O POLOŽAJU MLADIH I RAZVOJU CIVILNOG SEKTORA

U NOVOM PAZARU

2024.

ANALIZA I ISTRAŽIVANJE O POLOŽAJU MLADIH I RAZVOJU CIVILNOG SEKTORA U NOVOM PAZARU

Autor i izdavač:

Udruženje Svetionik

Novi Pazar

Oktobar, 2024

Izrada ovog istraživanja omogućena je uz finansijsku pomoć Evropske unije. Za njegovu sadržinu odgovorni su isključivo izdavači i ona nipošto ne odražava stavove Evropske unije.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	4
KLJUČNI POJMOVI	5
O PROJEKTU	7
O SVETIONIKU	7
PRISTUP EU INTEGRACIJAMA I ZNAČAJ REFORMI ZA MLADE	8
LOKALNI KONTEKST.....	9
STRUKTURA STANOVNIŠTVA NOVOG PAZARA	10
CILJEVI ISTRAŽIVANJA	13
METODOLOŠKI OKVIR.....	14
METODE ISTRAŽIVANJA	14
ANALIZA	16
ANALIZA I ISPITIVANJE STAVOVA GRAĐANA.....	17
ANALIZA INTERVJUA I RAZGOVORA SA CILJNIM GRUPAMA.....	26
PREPORUKE ZA UNAPREĐENJE POLOŽAJA MLADIH I RAZVOJ CIVILNOG SEKTORA U NOVOM PAZARU..	31
ZAKLJUČAK	36
IZVORI.....	38

Ovo istraživanje pruža sveobuhvatan uvid u izazove, potrebe i potencijale mladih, neformalnih grupa i organizacija civilnog društva (OCD) u Novom Pazaru, s fokusom na identifikaciju ključnih problema i predlaganje konkretnih reformskih aktivnosti za unapređenje njihovog položaja. Metodološki okvir istraživanja obuhvatio je analizu dostupnih podataka, sprovođenje anketa i intervjua sa relevantnim akterima, kao i analizu dosadašnjih praksi lokalne zajednice i OCD. Na osnovu prikupljenih informacija, formulisane su preporuke koje se odnose na osnaživanje mladih, jačanje civilnog sektora i uspostavljanje institucionalne podrške za razvoj inkluzivnog i održivog društva.

Istraživanje ukazuje na to da se mladi u Novom Pazaru suočavaju sa brojnim preprekama, uključujući nedovoljnu informisanost o dostupnim mogućnostima, ograničen pristup resursima za neformalno obrazovanje, manjak prostora za kreativno izražavanje i nedovoljnu podršku za mentalno zdravlje. Paralelno s tim, organizacije civilnog društva funkcionišu u okruženju koje karakteriše slaba međusobna saradnja, ograničeni kapaciteti za dugoročno delovanje i nedostatak transparentnosti u radu i finansiranju. Ovi problemi zahtevaju strateški pristup koji uključuje sve relevantne aktere – od lokalnih vlasti i OCD do obrazovnih institucija i privrednog sektora.

Jedan od ključnih zaključaka istraživanja je da je neophodno unaprediti saradnju između lokalne samouprave, OCD i mladih, uz poseban fokus na uspostavljanje mehanizama za participaciju mladih u donošenju odluka. Mladi u Novom Pazaru trenutno nemaju dovoljno prilika da aktivno učestvuju u kreiranju politika koje se direktno tiču njihovih potreba. Reaktivacija Saveta za mlade i organizacija redovnih okruglih stolova sa donosiocima odluka prepoznati su kao ključni koraci u ovom procesu. Jedan od značajnih aspekata istraživanja bio je i fokus na neformalno obrazovanje i razvoj preduzetničkih veština kod mladih.

U zaključku, ovo istraživanje pruža konkretne predloge za unapređenje položaja mladih i razvoj civilnog sektora, uz isticanje važnosti saradnje svih relevantnih aktera. Njegova implementacija zahteva posvećenost, transparentnost i otvorenost za promene, ali rezultati obećavaju inkluzivniju, dinamičniju i održiviju zajednicu. Preporuke koje su iznete u ovom dokumentu predstavljaju temelj za dugoročne društvene promene i pružaju jasnu viziju budućnosti u kojoj mladi i OCD imaju bitnu ulogu u razvoju Novog Pazara.

- **Mladi** - Osobe u periodu adolescencije i ranog odraslog doba, najčešće od 15 do 30 godina, koji čine dinamičnu i perspektivnu društvenu grupu.
- **Organizacije civilnog društva (OCD)** - Formalno registrovana udruženja građana koja deluju nezavisno od vlasti i promovišu javni interes kroz različite aktivnosti.
- **Neformalne grupe** - Skupine građana koje nisu formalno registrovane, ali zajednički rade na rešavanju specifičnih problema ili promovisanju određenih vrednosti.
- **Lokalna samouprava** - Institucije na lokalnom nivou odgovorne za upravljanje javnim resursima i donošenje odluka koje se tiču lokalne zajednice.
- **Mentalno zdravlje** - Stanje emocionalne, psihološke i socijalne dobrobiti koje omogućava pojedincima da se nose sa stresom i funkcionišu u svakodnevnom životu.
- **Transparentnost** - Princip otvorenosti i dostupnosti informacija o radu institucija, organizacija i inicijativa, kako bi se osigurala odgovornost i poverenje.
- **Građanski aktivizam** - Aktivno učešće građana u procesima donošenja odluka, promovisanja društvenih promena i rešavanja problema u zajednici.
- **Neformalno obrazovanje** - Organizovano učenje koje se odvija van formalnih institucija, poput radionica, kurseva i obuka, usmereno na sticanje praktičnih znanja i veština.
- **Preduzetništvo** - Proces osmišljavanja, pokretanja i vođenja poslovnih aktivnosti radi stvaranja profita ili društvene vrednosti.
- **Volonterizam** - Aktivnost u kojoj pojedinci dobrovoljno daju svoje vreme i veštine kako bi doprinosili zajednici bez očekivanja finansijske koristi.
- **Međusektorska saradnja** - Partnerstvo između različitih sektora društva, kao što su vlast, obrazovne institucije, privreda i OCD, radi zajedničkog rešavanja problema.
- **Umetničko izražavanje** - Kreativni proces kroz koji pojedinci komuniciraju ideje, emocije i iskustva putem različitih umetničkih formi.
- **Inkluzija** - Proces obezbeđivanja ravnopravnog učešća svih pojedinaca u društvenim, ekonomskim i kulturnim aktivnostima.
- **Marginalizovane grupe** - Društvene grupe koje su isključene ili imaju ograničen pristup resursima i mogućnostima u društvu.
- **Omladinski centri i klubovi** - Prostori namenjeni mladima za obrazovne, kreativne i društvene aktivnosti.
- **Karijerna savetovališta** - Servisi koji pružaju podršku pojedincima u planiranju obrazovnog i profesionalnog puta.
- **Evaluacija programa** - Sistematska procena uspešnosti i uticaja projekata, programa ili politika.

- **Strateški i akcioni planovi** - Dokumenti koji definišu ciljeve, aktivnosti i resurse potrebne za postizanje određenog razvoja.
- **Reforme** - Promene u zakonima, politikama ili strukturama radi unapređenja postojećeg stanja.
- **Međukulturni dijalog** - Razmena mišljenja i iskustava među osobama različitih kultura radi promovisanja razumevanja i tolerancije.
- **Održivi razvoj** - Koncept koji integriše ekonomski, društveni i ekološki razvoj radi zadovoljavanja potreba sadašnjih i budućih generacija.
- **Ljudska prava** - Univerzalna prava i slobode koje pripadaju svakom pojedincu bez obzira na nacionalnost, pol, religiju ili druge karakteristike.
- **Građanske inicijative** - Aktivnosti pokrenute od strane građana s ciljem rešavanja specifičnih problema ili unapređenja zajednice.
- **Volonterske mreže** - Organizovane grupe volontera koji zajednički sprovode projekte i aktivnosti u zajednici.
- **Sportski programi** - Organizovane aktivnosti usmerene na fizičku rekreaciju, timski rad i unapređenje zdravlja.
- **Socijalna pravda** - Princip pravedne raspodele resursa i mogućnosti, s fokusom na eliminisanje diskriminacije.
- **Zapošljivost** - Sposobnost pojedinca da stekne, zadrži i unapredi svoje pozicije na tržištu rada.
- **Ekološka svest** - Razumevanje i briga za očuvanje prirodne sredine i održiv razvoj.
- **Multikulturalizam** - Postojanje različitih kultura unutar jedne zajednice i njihova međusobna interakcija.
- **Kampanje za podizanje svesti** - Organizovane aktivnosti koje imaju za cilj edukaciju i informisanje javnosti o određenom problemu.
- **Finansijska održivost** - Sposobnost organizacija da dugoročno obezbede stabilne resurse za svoje aktivnosti.
- **Tolerancija** - Prihvatanje i poštovanje različitih mišljenja, verovanja i načina života.
- **Socijalna inkluzija** - Proces integrisanja marginalizovanih grupa u glavne društvene tokove.
- **Obrazovanje za održivi razvoj** - Edukacija koja razvija znanja, veštine i vrednosti potrebne za rešavanje globalnih izazova poput klimatskih promena i siromaštva.
- **Liderstvo mladih** - Uloga mladih u preuzimanju odgovornosti i vođenju inicijativa u zajednici.
- **Javne politike za mlade** - Strategije i mere usmerene na poboljšanje uslova za razvoj mladih u društvu.

O PROJEKTU

Projekat "Inicijative za bolju budućnost" koji sprovodi udruženje Svetionik, a realizuje se kao deo nacionalne inicijative "EU Resurs centar za civilno društvo u Srbiji"¹, kojom koordinira Beogradska otvorena škola² u partnerstvu sa UCPD i partnerima, uz podršku Delegacije Evropske unije³. Ovaj projekat fokusiran je na osnaživanje mladih, neformalnih grupa i organizacija civilnog društva (OCD) u lokalnoj zajednici, pružajući im priliku da aktivno učestvuju u društvenim procesima i doprinesu razvoju lokalnih politika. U kontekstu evropskih integracija Srbije⁴, projekat ima za cilj da poveća kapacitete ključnih aktera zajednice, podstakne njihovu saradnju i unapredi njihov položaj kroz konkretne aktivnosti i preporuke.

Kao integralni deo ovog projekta sprovedeno je istraživanje usmereno na mapiranje izazova i potreba mladih i OCD u Novom Pazaru. Ovo istraživanje, kao ključna komponenta projekta, pruža analizu trenutnog stanja i predlaže reformske aktivnosti koje mogu doprineti razvoju inkluzivne i održive zajednice. Projekat objedinjuje različite pristupe– od omladinskih foruma i okruglih stolova, preko edukativnih i mentorskih aktivnosti, do medijskih kampanja– sa ciljem povećanja vidljivosti i uticaja mladih i civilnog sektora. Poseban značaj dat je uspostavljanju dijaloga sa donosiocima odluka, kako bi se osigurala participacija mladih u procesima donošenja politika i kreiranju rešenja koja odgovaraju njihovim potrebama. Ovaj projekat, sa snažnom podrškom Evropske unije, predstavlja značajan korak ka stvaranju zajednice u kojoj mladi i OCD imaju važnu ulogu u oblikovanju održive budućnosti.

O SVETIONIKU

Udruženje Svetionik iz Novog Pazara⁵ posvećeno je osnaživanju mladih, unapređenju civilnog društva i pružanju pomoći zajednicama kojima je podrška najpotrebnija. Svoj rad temelji na edukativnim programima, volonterizmu i humanitarnim inicijativama, stvarajući prostor za razvoj pojedinaca i zajednica. Kroz omladinske škole, akademije i radionice, mladima se pruža prilika da razviju veštine, prošire svoja znanja i aktivno učestvuju u društvenim procesima. Humanitarni rad, koji obuhvata podršku ugroženim porodicama i pojedincima, realizuje se kontinuirano, odgovarajući na osnovne životne potrebe i specifične izazove zajednica. Aktivizam i volonterizam su centralni aspekti delovanja, motivišući mlade da preuzmu odgovornost za svoju zajednicu i svojim aktivnim učešćem doprinesu njenom razvoju.

Kao deo Resurs centra Evropske unije⁶, udruženje doprinosi jačanju civilnog sektora u jugozapadnoj Srbiji⁷ kroz mentorstvo, edukaciju i finansijsku podršku neformalnim grupama. Povezivanjem aktera civilnog društva i lokalnih vlasti, podstiče saradnju i razvija inicijative usmerene ka rešavanju konkretnih problema. Rad udruženja doprinosi integraciji lokalnih zajednica u šire društvene tokove, stvarajući temelje za dugoročne i održive promene.

---

¹ <https://euresurscentar.bos.rs/sr/o-nama>

² <https://www.bos.rs/>

³ <https://europa.rs/>

⁴ Centar za evropske politike. "Pregovori Srbije sa EU." Dostupno na: <https://eupregovori.bos.rs/progovori-o-pregovorima/pregovori-srbije-sa-eu>.

⁵ <https://svetionik.rs/>

⁶ https://euresurscentar.bos.rs/sr/uploaded/Smernice%20za%20ucesce%20u%20Programu%20podrske%20neformalnim%20grupama%202024_1.pdf

⁷ <https://svetionik.rs/pocetak-projekta-inicijative-za-bolju-buducnost/>

Reforme koje se odnose na položaj mladih u društvu i podršku OCD igraju ključnu ulogu u procesu EU integracija Srbije. Evropska unija naglašava važnost podrške mladima kao jednog od stubova društvenog razvoja, inkluzije i održivosti⁸ što se direktno reflektuje u predloženim preporukama za Novi Pazar. Unapređenje uslova za razvoj mladih i promocija vrednosti kao što su tolerancija, solidarnost i društvena pravda od ključnog su značaja za usklađivanje sa EU standardima.

EU integracije predstavljaju priliku za Novi Pazar da unapredi svoje socijalne politike i poboljša položaj mladih kroz direktnu saradnju s EU fondovima (poput Instrumenta za pretpristupnu pomoć - IPA⁹) i programima namenjenim za podršku mladima. Predložene reforme u ovom istraživanju usmerene su na obezbeđivanje održivih izvora podrške za mlade i OCD, kao i na stvaranje okvira koji će omogućiti dugoročnu stabilnost i rast kapaciteta omladinskog sektora u Novom Pazaru.

Poglavlja 19, 23 i 24 u pregovorima sa EU¹⁰, koje se odnose na socijalnu politiku i zapošljavanje, pravosuđe i osnovna prava, kao i na pravdu, slobodu i bezbednost, ističe važnost inkluzivnih politika koje odgovaraju na specifične potrebe različitih društvenih grupa, uključujući mlade. Sve ovo doprinosi promociji jednakosti, zaštiti ljudskih prava i pravdi za sve građane. Preporuke u ovom dokumentu jačaju podršku ranjivim grupama, kao što su mladi iz marginalizovanih zajednica, doprinosi jednakom pristupu pravima i uslugama za sve¹¹. OCD kroz svoje aktivnosti ne samo da promovišu socijalnu inkluziju mladih, već stvaraju sigurno okruženje gde mladi mogu da se izraze, razvijaju i slobodno učestvuju u društvenim aktivnostima.

Evropska unija prepoznaje važnost mladih kao ključnih aktera u izgradnji inkluzivnijeg društva i posvećena je promovisanju njihovog aktivnog učešća u društvenim procesima. Preporuke koje podstiču volontiranje, građanski aktivizam i omladinsko liderstvo ne samo da osnažuju mlade za aktivnu ulogu u društvu, već stvaraju odgovornije građane koji će u budućnosti doprineti stabilnosti i razvoju zajednice. Na ovaj način, OCD i neformalne grupe postaju ne samo podrška mladima, već i važan faktor u procesu evropskih integracija Srbije.

Usmeravanjem lokalnih napora ka ostvarivanju preporuka koje promovišu društvenu pravdu, socijalnu koheziju i uključivanje svih mladih u društvene tokove, Novi Pazar može da postane primer dobre prakse u usklađivanju sa evropskim vrednostima. Ove reforme ne samo da unapređuju položaj mladih, već doprinose i napretku Srbije ka članstvu u EU kroz stvaranje inkluzivnog, sigurnog i demokratskog društva.

---

⁸ Strategija EU-a za mlade (2019.–2027.) <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/413b5b69-70d4-11ed-9887-01aa75ed71a1/language-hr>

⁹ <https://www.mei.gov.rs/srl/fondovi/fondovi-evropske-unije/ipa-instrument-za-pretpristupnu-pomoc/>

¹⁰ <https://eupregovori.bos.rs/progovori-o-pregovorima/pregovori-srbije-sa-eu>

¹¹ Saveti Evrope, kroz dokumente poput Preporuke CM/Rec(2017)4 o omladinskom radu, ističu važnost aktivnosti koje promovišu socijalnu inkluziju mladih

Novi Pazar je grad sa bogatom kulturnom i istorijskom tradicijom, smešten u regionu Sandžaka, gde dominira etnička i kulturna raznolikost. U takvoj sredini, mladi predstavljaju posebno važnu populaciju, s obzirom na to da čine značajan procenat ukupnog stanovništva. Međutim, uprkos tome što mladi imaju potencijal da budu nosioci pozitivnih promena i razvoja u zajednici, suočeni su sa brojnim izazovima koji ugrožavaju njihov potencijal i ograničavaju mogućnosti za aktivno učešće u društvenom životu.

Problemi kao što su nezaposlenost¹², nedostatak prilika za profesionalni razvoj, ekonomske poteškoće, socijalna isključenost i nedovoljno inkluzivni obrazovni sistemi predstavljaju samo deo izazova s kojima se mladi suočavaju¹³. U takvom okruženju, OCD i neformalne grupe često igraju ključnu ulogu kao posrednici u pružanju podrške mladima, organizovanju aktivnosti i omogućavanju socijalne i ekonomske inkluzije¹⁴. Zbog toga je od izuzetne važnosti istražiti načine na koje podrška mladima i OCD može biti poboljšana, čime bi se povećale šanse mladih za aktivno učešće u društvu.

Jedan od najvažnijih izazova jeste i nedostatak prilika za razvoj veština i profesionalnog iskustva. Mladi iz Novog Pazara često nemaju pristup obukama, treninzima ili prilikama za profesionalnu praksu koje bi im omogućile da steknu potrebne veštine i povećaju svoje šanse za zapošljavanje, što predstavlja jedan od prioriteta evropske unije¹⁵. U lokalnom kontekstu Novog Pazara, uprkos postojanju nekoliko strateških dokumenata poput Plana održivog razvoja¹⁶ i određenih sektorskih politika koje obuhvataju socijalnu zaštitu i obrazovanje, nedostaju sveobuhvatni strateški dokumenti i akcioni planovi koji bi se fokusirali isključivo na mlade i razvoj organizacija civilnog društva (OCD). Dok neki delovi strategija marginalno adresiraju izazove s kojima se suočavaju mladi i OCD, nema jasno definisanih ciljeva, rokova i odgovornosti koji bi osigurali sistemsku podršku.

Uprkos formalno definisanim nadležnostima Grada da stvara uslove za brigu o mladima i omladinsko organizovanje¹⁷, evidentan je nedostatak ažuriranih strateških dokumenata i akcionih planova koji bi sistematski adresirali potrebe mladih i organizacija civilnog društva (OCD). Prema dokumentu Srednjoročni plan Grada Novog Pazara 2023–2025¹⁸, Grad je obavezan da, u skladu sa zakonom, kreira akcione planove za sprovođenje Nacionalne strategije za mlade na lokalnom nivou. Međutim, od 2012.¹⁹ Novi Pazar nema lokalni strateški dokument koji bi definisao pravce razvoja omladinske politike. Ovo je jedan od ključnih nedostataka lokalne javne politike, posebno u svetlu činjenice da je na nacionalnom

---

¹² <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/u-novom-pazaru-priblizan-broj-zapostenih-i-nezapostenih/>

¹³ *Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji 2023*, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2023

¹⁴ Allan Fowler, *NGOs as Innovators in International Development*, International Institute for Environment and Dev., London, 1997

¹⁵ *Youth Work Essentials, Partnerstvo između Evropske komisije i Saveta Evrope u omladinskom polju, Savet Evrope i Evropska komisija, oktobar 2020*

¹⁶ Grad Novi Pazar, *Plan održivog razvoja Novog Pazara 2021–2030*, Novi Pazar, 2021, dostupno na: https://www.novipazar.rs/images/dokumenti/strategije/Plan_odrzivog_razvoja_Novog_Pazara-2021-2030.pdf

¹⁷ Grad Novi Pazar, *Statut grada Novog Pazara*, Novi Pazar, dostupno na: https://www.eskupstina.novipazar.rs/images/dokumenti/statut/statut_grada_novog_pazara.pdf

¹⁸ Grad Novi Pazar, *Srednjoročni plan razvoja Novog Pazara 2023–2025*, Novi Pazar, 2023, dostupno na: https://www.novipazar.rs/images/dokumenti/strategije/Srednjorocni_plan_NP_2023-2025.pdf

¹⁹ Grad Novi Pazar, *Strateški i akcioni plan za mlade Novog Pazara*, Novi Pazar, dostupno na: https://www.novipazar.rs/images/dokumenti/strategije/Strateski_i_akcioni_plan_za_mlade.pdf

nivou usvojena Strategija za mlade 2022–2030²⁰ i prateći Akcioni plan za period 2023–2025.²¹ godine. Poseban problem predstavlja nefunkcionisanje Saveta za mlade Novog Pazara, koji je formalno formiran sa ciljem uključivanja mladih iz OCD, ali se još uvek nije aktivirao.

Akcioni planovi za mlade, koji bi trebalo da budu osnova za njihovo osnaživanje i aktivno učešće u društvu, nisu u potpunosti razvijeni ili implementirani. Kada su u pitanju OCD, iako postoji opšte priznanje njihove uloge u lokalnom razvoju, nedostatak strateških dokumenata otežava njihovo dugoročno delovanje i održivost. Ovi nedostaci dodatno komplikuju saradnju između mladih, OCD i lokalnih vlasti, čime se propušta prilika za koordiniran i usmeren razvoj zajednice. Dodatno, iako postoji inicijativa „Smart City“ centar koji mladima omogućava edukaciju u oblasti novih IT tehnologija, nedostatak strateškog dokumenta koji bi sistematski pratio razvoj takvih inicijativa predstavlja prepreku za njihovu održivost i širi društveni uticaj. Uvođenje lokalnog strateškog dokumenta koji prati nacionalne prioritete omladinske politike i kreiranje konkretnih akcionih planova predstavljaju ključne korake za unapređenje položaja mladih i osnaživanje OCD u Novom Pazaru.

STRUKTURA STANOVNIŠTVA NOVOG PAZARA

Ograničene ekonomske prilike, posebno u ruralnim delovima grada, dodatno otežavaju napore lokalne zajednice da postigne održivi razvoj. Struktura stanovništva Novog Pazara takođe reflektuje složenost demografskih i socio-ekonomskih faktora koji oblikuju ovaj grad. U narednim tabelama prikazana je struktura stanovništva Novog Pazara.

Tabela 1. Broj stanovnika Novog Pazara po polu

Muškarci	53 229
Žene	53 491
Ukupno	106720

Izvor: Republički zavod za statistiku

Prema podacima koje je objavio Republički zavod za statistiku²², na osnovu rezultata poslednjeg popisa održanog 2022. godine, ukupan broj stanovnika Novog Pazara iznosi 106 720. Od toga 53 229 čine muškarci, a 53 491 žene. U narednoj tabeli prikazan je broj stanovnika po polu i nacionalnoj pripadnosti (5 najzastupljenijih kategorija).

²⁰ Republika Srbija, *Strategija za mlade Republike Srbije 2023–2030*, dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2023/9/1/reg>

²¹ Ministarstvo turizma i omladine, *Akcioni plan 2023–2025 za sprovođenje Strategije za mlade Republike Srbije 2023–2030*, dostupno na: https://mto.gov.rs/extfile/sr/2540/akcioni_pl_2023-2025_za_mlade_RS_2023-2030_063_cyr.pdf

²² Republički zavod za statistiku, Statistička baza podataka Republike Srbije, dostupno na: <https://data.stat.gov.rs/?caller=SDDB>

Tabela 2. Broj stanovnika po polu i nacionalnoj pripadnosti (5 najbrojnijih)

	Bošnjaci	Srbi	Muslimani	Goranci	Albanci
Muškarci	42 542	7050	906	130	91
Žene	42 662	7092	945	125	109
Ukupno	85 204	14142	1 851	255	200

Izvor: Republički zavod za statistiku

Prema podacima sa popisa realizovanog 2022. godine u Novom Pazaru živi:

- 85 204 Bošnjaka (42 542 muškarca bošnjačke nacionalnosti; 42 662 žene bošnjačke nacionalnosti),
- 14 142 Srba (7 050 muškaraca srpske nacionalnosti; 7 092 žene srpske nacionalnosti);
- 1 851 Muslimana (906 muškaraca muslimanske nacionalnosti; 945 žene muslimanske nacionalnosti),
- 255 Goranaca (130 muškaraca goranske nacionalnosti; 125 žene goranske nacionalnosti),
- 200 Albanaca (91 muškarac albanske nacionalnosti; 109 žene albanske nacionalnosti).

U narednoj tabeli prikazan je broj stanovnika u odnosu na pol, nacionalnost i mesto stanovanja²³.

Tabela 3. Broj stanovnika po polu, nacionalnosti i mestu stanovanja (gradsko područje i ostala područja)

	Bošnjaci		Srbi		Muslimani		Goranci		Albanci	
	Grad	Ostalo	Grad	Ostalo	Grad	Ostalo	Grad	Ostalo	Grad	Ostalo
Muškarci	30125	12417	2858	4192	431	475	117	13	82	9
Žene	30559	12103	3209	3883	482	463	118	7	76	33
Ukupno	60684	24520	6067	8705	913	938	235	20	158	42

Izvor: Republički zavod za statistiku

Što se tiče teritorijalne raspoređenosti stanovnika po polu i nacionalnosti veći broj Bošnjaka živi u gradskom području nego na ostalim područjima, tj. 60 684 živi u gradu i to 30 125 muškaraca i 30 559 žena, dok na ostalom području živi 24 520 Bošnjaka i to 12 417 muškaraca i 12 103 žene. Za razliku od bošnjačkog stanovništva, veći broj stanovnika srpske nacionalnosti naseljava ostala područja nego gradsko područje. U gradskom području živi 6 067 Srba, od čega je 2 858 muškog pola i 3 209 ženskog pola, dok u ostalim

²³ Ibid.

područjima živi 8 075 stanovnika srpske nacionalnosti; od čega je 4 192 muškog pola i 3 883 ženskog pola. 913 Muslimana živi na poručju grada; 431 muškarac i 482 žene, dok njih 938 naseljava ostala područja i to 475 muškaraca i 463 žene. Većina stanovnika goranske i albanske nacionalnosti živi u gradskom području; 235 Goranaca (117 muškaraca i 118 žena) i 158 Albanaca (82 muškarca i 76 žena). Znatno mali broj živi na ostalim područjima; 20 Goranaca (13 muškaraca i 7 žena) i 42 Albanaca (9 muškaraca i 33 žene). U narednim tabelama prikazan je broj stanovnika po starosnoj kategoriji²⁴.

Tabela 4. Broj stanovnika Novog Pazara po polu po starosnim kategorijama (od 0 –49 godina)

	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49
M	4 122	3 798	3 859	4 225	3 767	3 679	3 804	3 744	3 512	3 427
Ž	3 706	3 579	3 579	3 992	3 725	3 623	3 756	3 641	3 572	3 550
Ukupno	7 828	7 377	7 438	8 217	7 492	7 302	7 560	7 385	7 084	6 977

Izvor: Republički zavod za statistiku

Tabela 5. Broj stanovnika Novog Pazara po polu po starosnim kategorijama (od 50 –85 i više)

	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85 i više
M	3 174	3 045	2 938	2 503	1 803	975	572	282
Ž	3 442	3 259	3 132	2 741	1 909	1 199	695	391
Ukupno	6 616	6 304	6 070	5 244	3 712	2 174	1 267	673

Izvor: Republički zavod za statistiku

²⁵Najveći broj stanovnika Novog Pazara ima od 15 do 19 godina (4 225 muškog pola i 3 992 ženskog pola), dok je najmanje stanovnika od 85 i više godina; 673 stanovnika (391 žena i 282 muškaraca). Prosečna starost stanovništva je 36,342. Prosečna starost stanovnika muškog pola je 35,59, a ženskog stanovništva je 37,08.

²⁴ Republički zavod za statistiku, *Statistička baza podataka Republike Srbije*, dostupno na: <https://data.stat.gov.rs/?caller=Sddb>

²⁵ Ibid.

CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Glavni cilj ovog istraživanja je da pruži sveobuhvatan pregled potreba i izazova sa kojima se suočavaju mladi i OCD u Novom Pazaru, kao i da predloži konkretne preporuke koje mogu doprineti poboljšanju njihovog položaja.

Ciljevi ovog istraživanja usmereni su na unapređenje položaja mladih u Novom Pazaru kroz razvoj specifičnih preporuka za podršku organizacijama civilnog društva (OCD) i neformalnim grupama koje se bave omladinskim radom. Istraživanje nastoji da identifikuje ključne izazove sa kojima se suočavaju mladi i organizacije koje rade sa njima, kao i da ponudi konkretne i merljive preporuke koje mogu doprineti jačanju socijalne inkluzije, razvoju profesionalnih kapaciteta i poboljšanju kvaliteta života mladih u ovoj multikulturalnoj zajednici.

Prvi specifični cilj istraživanja je identifikacija ključnih izazova s kojima se suočavaju mladi. To uključuje ispitivanje prepreka kao što su nezaposlenost, nedostatak prilika za profesionalni razvoj, ograničena podrška i društvene barijere koje smanjuju angažman mladih u zajednici. Razumevanje ovih izazova je ključno kako bi se mogli osmisliti efikasni programi podrške koji odgovaraju na realne potrebe mladih.

Drugi cilj je analiza postojećih kapaciteta i uloge OCD i neformalnih grupa u podršci mladima, s ciljem da se identifikuju trenutne slabosti i prilike za razvoj ovih organizacija. Ovo uključuje ocenu njihovih organizacionih i finansijskih kapaciteta, kao i mogućnosti za saradnju sa lokalnim institucijama i drugim akterima u zajednici. Fokus je na identifikaciji načina za jačanje ovih organizacija, kako bi one mogle efikasnije i dugoročno podržavati mlade u svim aspektima društvenog života.

Treći cilj je formulacija konkretnih preporuka za unapređenje inkluzivnih politika i programa za mlade, u skladu sa standardima Evropske unije u oblastima socijalne politike, obrazovanja i zapošljavanja.

U ovom istraživanju korišćen je kombinovani metodološki pristup kako bi se dobili sveobuhvatni podaci o stanju mladih i organizacija civilnog društva (OCD) u Novom Pazaru. Glavni cilj metodološkog okvira je da pruži dubinsko razumevanje potreba i izazova s kojima se suočavaju mladi i OCD, kao i da osigura precizne i reprezentativne rezultate koji će poslužiti kao osnova za predlaganje konkretnih i relevantnih preporuka.

METODE ISTRAŽIVANJA

- **Anketiranje kao primarna kvantitativna metoda**

Anketiranje je korišćeno kao osnovna metoda prikupljanja podataka s ciljem da se obuhvati veći broj učesnika i prikupe podaci o stavovima, vrednostima, izazovima i potrebama mladih, građana i predstavnika OCD. Upitnici su pažljivo oblikovani da bi obuhvatili različite aspekte života mladih, uključujući obrazovanje, zapošljavanje, mentalno zdravlje, građansku participaciju i društvenu inkluziju. Pitanja su postavljena tako da pružaju i kvantitativne i kvalitativne odgovore, čime se dobija detaljna slika o stavovima i percepcijama ispitanika.

Posebna pažnja je posvećena tome da upitnici budu prilagođeni različitim starosnim i socijalnim grupama, kako bi se osiguralo da podaci predstavljaju širok spektar iskustava mladih u Novom Pazaru. Takođe, pitanja su formulisana jednostavno i jasno, kako bi se izbegle eventualne nesigurnosti ili različita tumačenja. Anketa je sprovedena kroz online upitnike, što je omogućilo da podaci budu dostupni i mladima koji nemaju fizički pristup organizacijama ili lokalnim institucijama. Prikupljeni kvantitativni podaci obrađeni su statističkim analizama kako bi se identifikovali najvažniji obrasci, kao i razlike u stavovima među različitim grupama.

- **Intervjui sa predstavnicima OCD, mladima i građanima**

Ovi intervjui su korišćeni metod za prikupljanje kvalitativnih podataka i omogućili su detaljnije ispitivanje stavova i iskustava učesnika. Održani su u manjim grupama, sa posebnim fokusom na mlade i predstavnike OCD, studente, građane i aktiviste, kako bi se otvorila diskusija o ključnim pitanjima vezanim za socijalnu inkluziju, izazove u obrazovanju, nezaposlenost i pristup socijalnim uslugama.

Intervjui i razgovori omogućili su učesnicima da detaljnije izraze svoje stavove i da podele iskustva koja nisu obuhvaćena anketama. Učesnici su imali priliku da postavljaju dodatna pitanja, prodube diskusiju i iznesu konkretne primere iz svojih svakodnevnih života.

- **Intervjui sa donosiocima odluka i predstavnicima lokalnih institucija**

Intervjui sa donosiocima odluka i predstavnicima lokalnih institucija bili su važan deo metodologije jer su omogućili uvid u institucionalne stavove i strategije u vezi sa položajem mladih i OCD. Intervjui su uključivali predstavnike lokalnih vlasti, institucija koje rade sa mladima i koje saraduju sa udruženjima, ali i predstavnike drugih relevantnih aktera. Cilj ovih intervjuja bio je da se identifikuju potencijalne barijere, mogućnosti i resursi za unapređenje socijalne inkluzije i podrške mladima.

Pitanja u intervjuima su bila polustrukturirana i strukturirana, ali su ostavljene otvorene mogućnosti za dodatna pitanja i diskusiju, kako bi se dobili detaljni odgovori i osigurao sveobuhvatan uvid u perspektive institucija. Fokus je bio na razumevanju uloge lokalnih vlasti u podršci OCD, kao i na analizi njihovih trenutnih aktivnosti, strategija i resursa usmerenih na unapređenje položaja mladih. Ovi intervjui su bili od posebne važnosti za identifikaciju izazova sa kojima se suočavaju lokalne institucije u sprovođenju programa za mlade i OCD, kao i za identifikaciju prilika za buduću saradnju između različitih aktera.

- **Desk analiza**

Ova analiza korišćena je kao metod prikupljanja sekundarnih podataka kako bi se stekao širi uvid u istorijat i trenutne inicijative koje se odnose na mlade i OCD u Novom Pazaru. Analizirani su izveštaji o prethodnim projektima, strategije lokalne vlasti, studije o socijalnoj inkluziji, statistički podaci o nezaposlenosti i obrazovanju, kao i druge relevantne publikacije. Cilj ove analize bio je da se identifikuju trendovi i obrasci u razvoju sektora za mlade, kao i da se na osnovu postojećih podataka definišu realne potrebe i resursi.

- **Analiza podataka**

Kombinovanjem kvantitativnih i kvalitativnih podataka dobijenih kroz ankete, intervjuje i dokumentarnu analizu, omogućeno je sagledavanje položaja mladih i OCD iz različitih uglova. Ovaj metod omogućava integraciju različitih izvora informacija, što doprinosi objektivnijem i sveobuhvatnijem razumevanju situacije. Kvantitativni podaci omogućili su identifikaciju opštih trendova i obrazaca, dok su kvalitativni podaci pružili dublji uvid u specifične izazove, percepcije i potrebe učesnika. Kombinovana analiza podataka pružila je i mogućnost za identifikaciju međuzavisnosti među različitim faktorima, kao što su ekonomski status, obrazovni nivoi i pristup socijalnim uslugama. Ovaj metod omogućava bolje razumevanje složenih izazova sa kojima se suočavaju mladi i OCD, kao i mogućnosti za formulaciju preporuka koje su prilagođene specifičnom kontekstu Novog Pazara. Međutim, određeni izazovi između kvantitativnih i kvalitativnih nalaza ukazao je na potrebu za dodatnim istraživanjem kako bi se bolje razumela složenost identifikovanih izazova.

Posebna pažnja posvećena je validaciji podataka kako bi se osigurala pouzdanost i reprezentativnost istraživanja. Rezultati anketa i intervjuja su upoređeni kako bi se osigurala doslednost nalaza i identifikovali eventualni neskladni podaci. Kroz ovaj proces, podaci su analizirani i provereni sa različitih aspekata, čime je osigurano da istraživanje pruža tačne i pouzdane informacije koje će poslužiti kao osnova za formulaciju preporuka. Validacija je uključivala i upoređivanje nalaza sa prethodnim studijama i analizama o položaju mladih u Srbiji, čime je potvrđeno da su identifikovani izazovi i potrebe specifični za Novi Pazar, ali se takođe uklapaju u širi kontekst socijalne inkluzije mladih u zemlji. Pouzdanost istraživanja dodatno je osigurana korišćenjem metodoloških standarda i principa etike, uključujući anonimnost i poverljivost svih učesnika. Istraživanje je obuhvatilo širok spektar perspektiva ali određena ograničenja, poput broja istraživača i dostupnog vremena za prikupljanje podataka, mogla su uticati na dublju analizu specifičnih izazova određenih grupa mladih.

Sveobuhvatni metodološki pristup omogućio je istraživanju da obuhvati različite perspektive i podatke, čime su obezbeđeni čvrsti temelji za kreiranje konkretnih preporuka za podršku mladima i OCD u Novom Pazaru. Korišćenje kombinovanih metoda omogućilo je sveobuhvatno razumevanje i identifikaciju izazova, potreba i resursa potrebnih za razvoj inkluzivne politike prema mladima. Dobijeni podaci osiguravaju relevantnost i održivost predloženih mera, kao i njihovu usklađenost sa širim ciljevima socijalne inkluzije na nacionalnom i evropskom nivou. Iako su dobijeni podaci pružili značajne uvide, dalja istraživanja sa širim uzorkom i dubljim fokusom na ciljne grupe mogu dodatno osnažiti formulaciju budućih preporuka.

Analiza nalaza istraživanja o položaju mladih i razvoju civilnog sektora osvetljava ključne aspekte koji se odnose na položaj mladih i rad organizacija civilnog društva (OCD) u Novom Pazaru. U istraživanju je učestvovalo preko 610 osoba, pri čemu je polovina učesnika svoje stavove i iskustva podelila putem online anketa, dok su ostali podaci prikupljeni kroz intervjue, sastanke, dijaloge i radionice sa donosiocima odluka, predstavnicima institucija, predstavnicima OCD-a, medija, mladima, aktivistima i građanima. Među institucijama koje su učestvovala u istraživanju nalaze se gradska uprava, Kancelarija za saradnju sa civilnim sektorom, Kancelarija za mlade, lokalni mediji, kao i predstavnici OCD-a i mladih aktivista.

Nalazi ovog istraživanja pružaju čvrstu osnovu za formulaciju preporuka koje ciljaju na unapređenje pristupa kvalitetnom obrazovanju, profesionalnim prilikama i podršci mladima, ukazuju na potrebu za podizanjem nivoa građanske uključenosti i socijalne kohezije kroz jačanje uloge OCD-a i stvaranje inkluzivnijeg lokalnog okruženja.

Građanska participacija mladih takođe je na niskom nivou. Istraživanje ukazuje na to da se mnogi mladi osećaju isključenima iz procesa donošenja odluka na lokalnom nivou, što dodatno umanjuje njihovu motivaciju za društveni angažman i participaciju u zajednici. Organizacije civilnog društva suočene su sa ozbiljnim finansijskim ograničenjima i nedovoljnom institucionalnom podrškom, što značajno ograničava obim i održivost njihovih programa. Ova analiza jasno pokazuje da je potrebno hitno delovati kako bi se unapredila opšta dobrobit mladih i doprinelo razvoju civilnog sektora u Novom Pazaru.

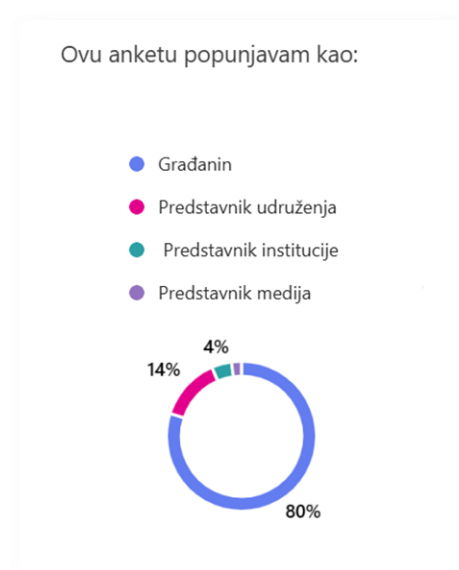

ANALIZA I ISPITIVANJE STAVOVA GRAĐANA

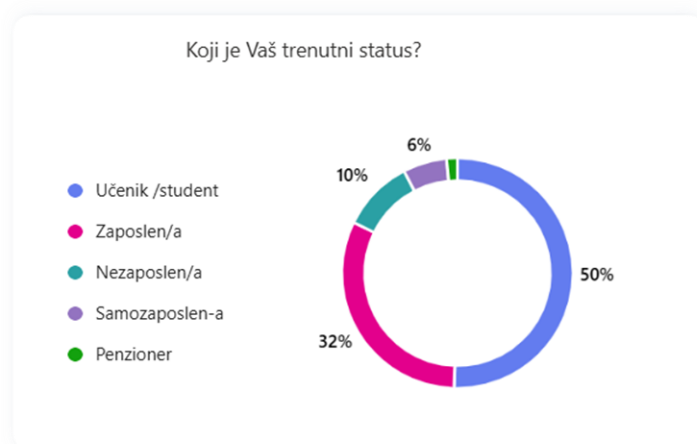
Analiza ankete pod nazivom "Istraživanje o položaju mladih i razvoju civilnog sektora u Novom Pazaru" pruža detaljan pregled percepcija, izazova i potreba mladih i organizacija civilnog društva (OCD) u ovoj zajednici. Fokus istraživanja bio je na identifikaciji glavnih trendova i obrazaca koji osvetljavaju podršku mladima i OCD-u, kao i na izazovima i preprekama sa kojima se suočavaju. Prikupljeni podaci omogućavaju dublje razumevanje stanja na terenu, osvetljavajući ključne aspekte saradnje OCD-a sa lokalnim vlastima, nivo podrške mladima od strane različitih aktera, kao i percepcije građana i donosioca odluka o ovim pitanjima.

U istraživanju je učestvovalo ukupno 327 ispitanika, među kojima su građani, mladi, predstavnici OCD-a, aktivisti i predstavnici medija (Grafikon br. 1). Podaci su prikupljeni putem onlajn upitnika, koji je sadržao 22 pitanja usmerena na različite aspekte položaja mladih i OCD-a. Pitanja su obuhvatila teme kao što su nivo podrške mladima, izazovi u ostvarivanju njihovih prava, rad OCD-a i njihova saradnja sa lokalnim vlastima, kao i ključni faktori koji utiču na efikasnost i održivost civilnog sektora. Struktura uzorka obezbedila je raznovrsne uvide iz perspektive različitih društvenih i profesionalnih grupa, omogućavajući sveobuhvatnu analizu.

Mlada populacija je najviše zastupljena u anketi, što ukazuje na interesovanje mladih za rad OCD-a. Mladi često imaju jasne stavove o društvenim promenama, a njihove potrebe i očekivanja mogu značajno uticati na pravac rada OCD-a. Učesnici su podjednako podeljeni po polu, što nam omogućava uravnotežen uvid u rodne stavove i potrebe povezane sa angažovanjem u civilnom sektoru.

Grafikon br.1

Grafikon br.2

U nastavku su prikazani ključni odgovori i stavovi ispitanika izneseni tokom ankete sprovedene u okviru ovog istraživanja.

U prvom delu ankete fokus je bio ispitati stav ispitanika koji su popunjavali anketu o njihovom stavu prema volontiranju, o tome da li je volontiranje korisno, koji su najveći izazovi za građane Novog Pazara, koliko su građani aktivni u svojoj lokalnoj zajednici, šta je to najkorisnije za mlade. U drugom delu ankete je ispitivan njihov stav o organizacijama civilnog društva, njihovoj transparentnosti i radu u zajednici, kao i kolika je podrška lokalne samouprave OCD-u i građanima, postoje li saradnja i transparentnost.

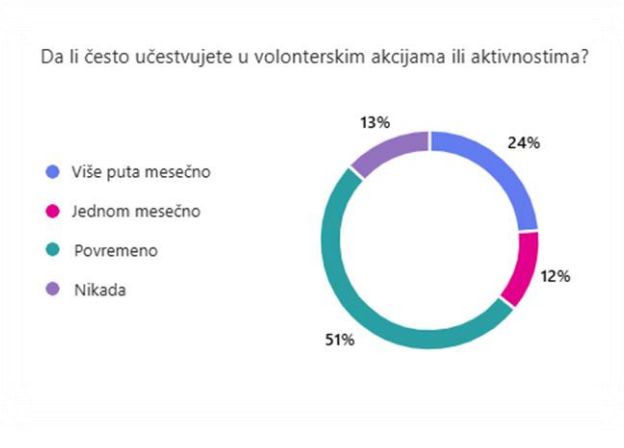

Grafikon br.3

Trećina učesnika navodi mentalno zdravlje kao najvažniji izazov, dok je nezaposlenost glavni problem za više od 30% ispitanika (grafikon br. 3). Ograničene mogućnosti za razvoj i rad prepoznate su kao dodatne barijere koje utiču na kvalitet života u Novom Pazaru. Svaki peti građanin ističe da nizak nivo učešća u donošenju odluka predstavlja najveći izazov za građane Novog Pazara, dok 14% kao problem vidi nedostatak prostora za aktivnosti. Ovi nalazi ukazuju na ozbiljne prepreke koje udruženja građana i lokalne vlasti treba da adresiraju kroz programe podrške. Jasno je da mentalno zdravlje i ekonomski problemi direktno utiču na društveni angažman građana, ograničavajući njihov potencijal za aktivno učestvovanje u zajednici.

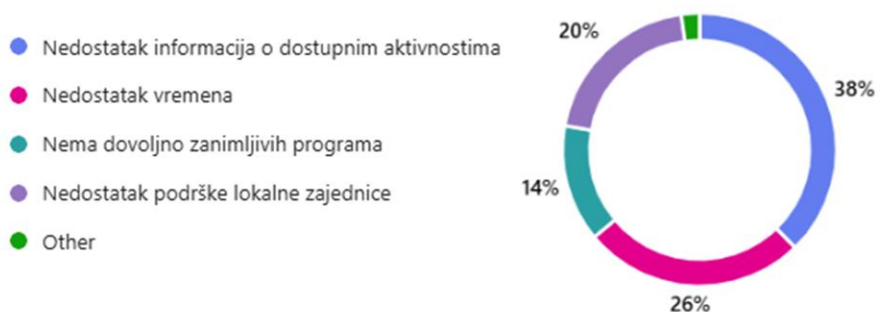
Grafikon br.4

Grafikon br.5

Većina ispitanika u anketi (87%) smatra da su volonterske aktivnosti korisne (grafikon br. 4), što pokazuje visok nivo svesti o pozitivnom uticaju volontiranja na zajednicu. Ovaj rezultat sugerise da građani vide volontiranje kao važan način za unapređenje društvenih uslova. Praktično svi ispitanici koji su odgovorili imaju pozitivan stav prema volontiranju, što može biti korisno za Organizacije civilnog društva (OCD) u privlačenju novih volontera. Prema rezultatima ankete (grafikon br. 5), čak 87% ispitanika izjavljuje da na neki način volontira, bilo redovno ili povremeno. Samo 13% ispitanika je navelo da nikada ne učestvuje u volonterskim aktivnostima, što ukazuje na visok stepen angažmana u zajednici i otvorenost građana prema volontiranju.

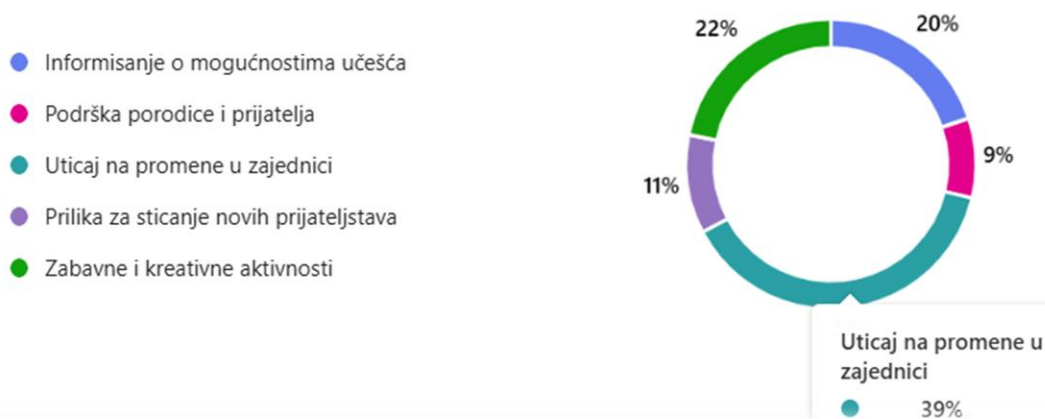
Koji su, po Vašem mišljenju, glavni razlozi zbog kojih građani ne učestvuju aktivno u lokalnoj zajednici?

Grafikon br.6

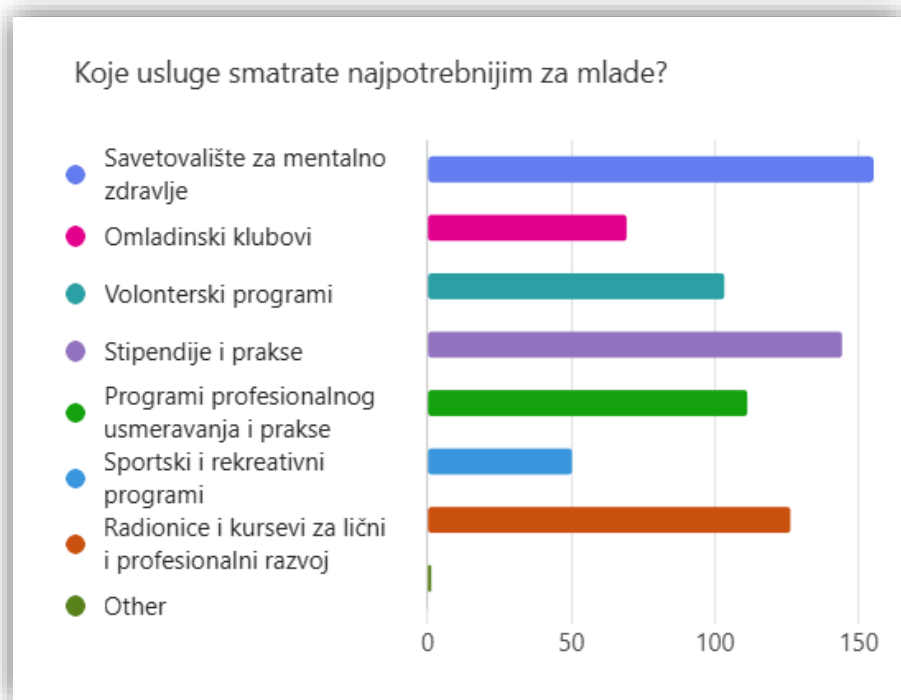
Prema rezultatima istraživanja, 38% ispitanika navodi nedostatak informacija o dostupnim aktivnostima kao ključni razlog za neangažovanost, dok svaki četvrti smatra da je uzrok nedostatak vremena (grafikon br. 6). Dvadeset procenata građana ističe nedostatak podrške lokalne zajednice kao bitan razlog za nisku participaciju u društvenim aktivnostima, dok 14% smatra da je razlog nedostatak dovoljno zanimljivih programa.

Šta bi Vas motivisalo da se više uključite u društvene aktivnosti?

Grafikon br.7

Trideset devet procenata učesnika izjavljuje da ih motiviše angažovanje kada postoji mogućnost uticaja na promene u zajednici, dok četvrtina navodi zabavne i kreativne aktivnosti kao važan podsticajni faktor. Pristup informacijama o mogućnostima učešća u društvenim aktivnostima smatra kao dobru praksu i motivaciju 20% ispitanika, dok ostale motiviše prilika za sticanje novih prijatelja i podrška porodice i prijatelja. Ova raznolikost u motivima ukazuje na potrebu za volonterskim programima koji nude mogućnost uticaja na promene, ali i lične koristi, poput profesionalnog napredovanja i umrežavanja (grafikon br. 7).

Grafikon br.8

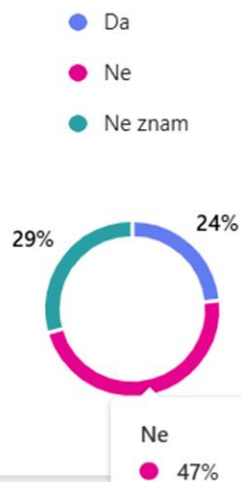
Većina ispitanika smatra da je savetovanište za mentalno zdravlje najpotrebnije mladima, pri čemu je gotovo 20% ispitanika ovo istaklo kao prioritet, dok sličan broj podržava važnost postojanja podrške u vidu stipendija (grafikon br. 8). Petina učesnika ukazuje na potrebu za programima i radionicama koje podstiču lični i profesionalni razvoj. Oko 15% ispitanika navelo je programe profesionalnog usmeravanja i prakse kao značajne, a isto toliko ispitanika ističe važnost volonterskih mogućnosti. Ostatak učesnika smatra da su mladima potrebni dodatni omladinski klubovi (9%) kao i sportski i rekreativni programi (7%).

Grafikon br.9

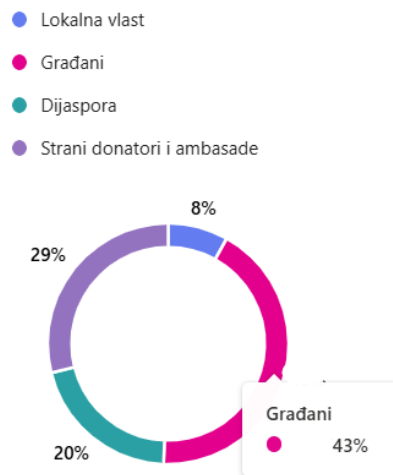
Na osnovu prosečne ocene od 2,69 može se zaključiti da građani uglavnom smatraju da podrška lokalnih vlasti nije na zadovoljavajućem nivou. S obzirom na to da je skala bila od 1 do 5, gde 5 predstavlja najvišu ocenu, rezultat koji se nalazi tek na sredini ukazuje na značajan prostor za poboljšanje (grafikon br. 9). Ova ocena odražava percepciju građana da njihove potrebe i problemi nisu adekvatno adresirani od strane lokalnih institucija.

Da li smatrate da udruženja i organizacije imaju dovoljno podrške za svoj rad i svoje aktivnosti?

Grafikon br. 10

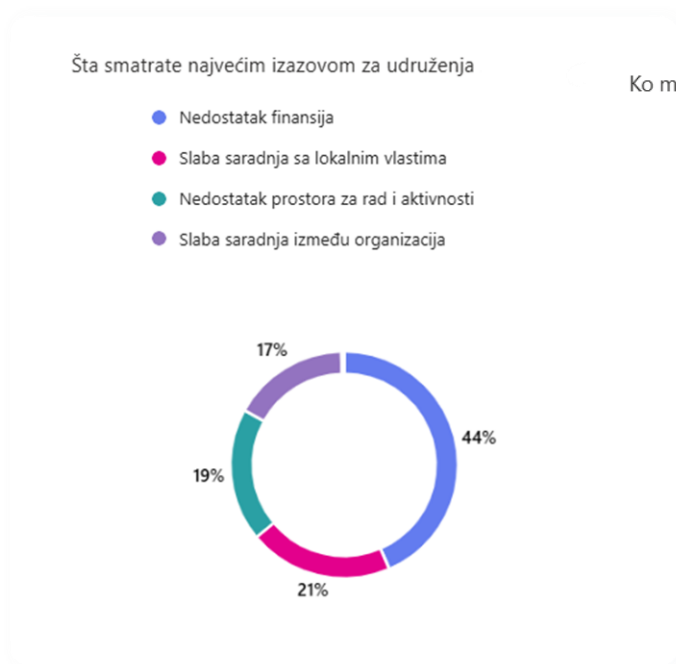
Ko mislite da najviše podržava rad Udruženja

Grafikon br. 11

Prema prikazanom grafikonu 10, gotovo polovina ispitanika (47%) smatra da udruženja i organizacije nemaju dovoljno podrške za svoj rad i aktivnosti. Ovaj podatak ukazuje na dominantan osećaj među građanima da organizacije civilnog društva (OCD) nisu adekvatno podržane. Prema anketi, 29% ispitanika nije sigurno da li podrška postoji, što može značiti da su rad organizacija i dostupna podrška nedovoljno vidljivi u javnosti. S druge strane, 24% smatra da organizacije imaju dovoljnu podršku, što je relativno nizak procenat i nagoveštava da postoji prostor za unapređenje u vidu podrške koju OCD dobijaju.

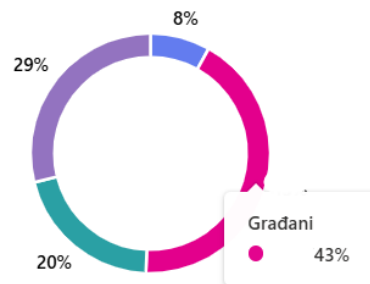
Većina građana, njih 43%, smatra da su sami građani glavni podržavaoci rada udruženja (grafikon br. 11), što pokazuje da zajednica igra ključnu ulogu u podršci ovom sektoru. Na drugom mestu nalazi se dijaspora, sa 20% glasova, što naglašava značaj podrške koju pružaju članovi zajednice koji žive u inostranstvu. Strane donatorske organizacije i ambasade prepoznate su kao podržavaoci od strane 29% ispitanika, što nagoveštava značajan, ali ograničen doprinos međunarodnih institucija. Nasuprot tome, samo 8% ispitanika veruje da lokalna vlast najviše podržava rad udruženja, što sugerise da građani percipiraju institucionalnu podršku na lokalnom nivou kao prilično slabu.

Grafikon br. 12

Ko mislite da najviše podržava rad Udruženja

- Lokalna vlast
- Građani
- Dijaspora
- Strani donatori i ambasade

Grafikon br. 13

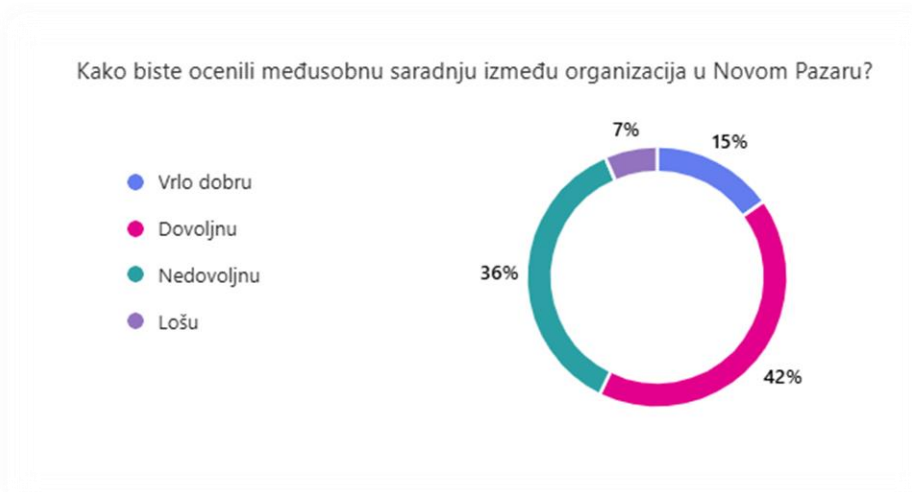
Prema rezultatima istraživanja, najveći izazov za udruženja u zajednici, prema mišljenju 44% ispitanika, predstavlja nedostatak finansija. Ovaj podatak jasno ukazuje da je finansijska podrška ključna prepreka za uspešan rad organizacija civilnog društva (OCD). Slaba saradnja sa lokalnim vlastima takođe se ističe kao izazov, što smatra 21% ispitanika, čime se ukazuje na potrebu za većom interakcijom i podrškom od strane lokalnih institucija. Oko 19% ispitanika vidi nedostatak prostora za rad i aktivnosti kao važan problem, dok 17% smatra da slaba saradnja među organizacijama predstavlja dodatnu prepreku (grafikon br. 12).

Kada je reč o transparentnosti i odgovornosti organizacija, oko 41% ispitanika (grafikon br. 13) ocenjuje ih kao „zadovoljavajuće“, što čini najveći udeo. Ova ocena ukazuje na neutralan stav većine građana prema transparentnosti organizacija, ali istovremeno postoji prostor za unapređenje. Visokom transparentnošću je zadovoljno 28% ispitanika, dok je 14% dalo ocenu „veoma visoka“, što pokazuje da trećina građana smatra organizacije odgovornim i transparentnim. Nasuprot tome, oko 17% ispitanika ocenjuje transparentnost kao nisku ili veoma nisku, što može ukazivati na zabrinutost zbog nedostatka odgovornosti kod određenih organizacija. Ovi rezultati pokazuju da većina građana ima umeren ili pozitivan stav, ali da postoje pojedinci koji vide potrebu za većom transparentnošću i odgovornošću u radu OCD.

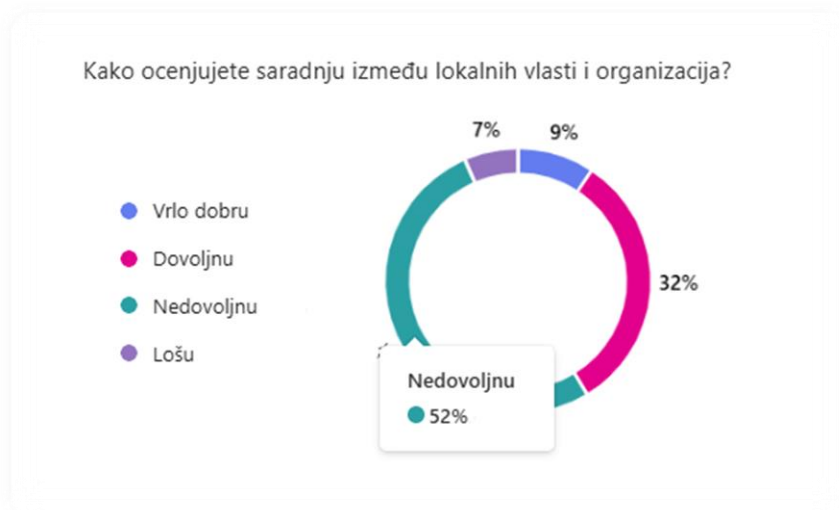
Grafikon br.14

Prema rezultatima istraživanja prikazanim na grafikonu br. 14, 79% ispitanika ocenjuje doprinos organizacija i njihov rad u lokalnoj zajednici kao pozitivan. Njih 39% smatra da je njihov doprinos "vrlo veliki," dok dodatnih 40% doprinos ocenjuje kao „dovoljan“. Ovaj visok procenat pokazuje da većina građana prepoznaje značajan uticaj koji organizacije civilnog društva imaju na unapređenje zajednice. Sa druge strane, 18% ispitanika ocenjuje doprinos organizacija kao „nedovoljan“, dok samo mali deo (3%) njihov rad vidi kao „loš“. Ovi podaci ukazuju na visok nivo poverenja građana u rad organizacija, uz prostor za dodatna poboljšanja kako bi se dostigla još veća efikasnost i podrška zajednice.

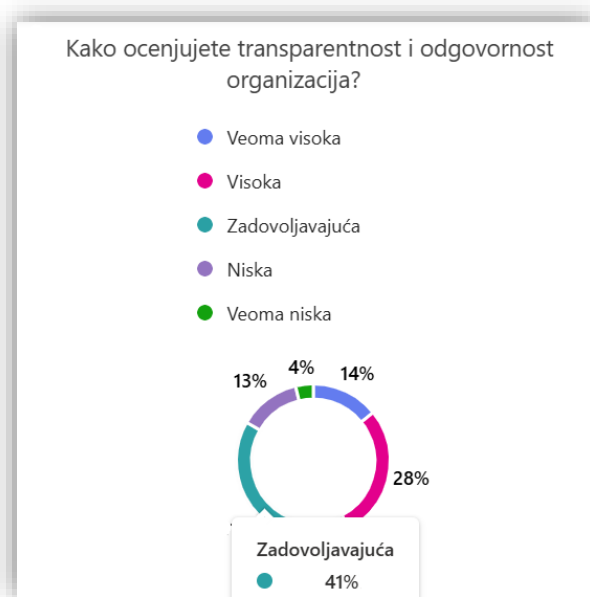
Grafikon br.15

Svaki drugi građanin, odnosno gotovo polovina ispitanika (43%), smatra da je međusobna saradnja između organizacija u Novom Pazaru nedovoljna, što predstavlja značajan problem za efikasnost njihovog rada. Ova percepcija ukazuje na potrebu za unapređenjem komunikacije i koordinacije među organizacijama kako bi se postigli bolji rezultati u zajednici. S druge strane, 42% ispitanika ocenjuje saradnju kao „dovoljnu“, što znači da postoji određeni nivo kooperacije, ali očigledno nedovoljan da zadovolji sve potrebe. Samo 15% građana smatra saradnju „vrlo dobrom“, dok 7% ocenjuje saradnju kao „lošu“. Ovi rezultati jasno pokazuju da je unapređenje međusobne saradnje među organizacijama ključno za veći doprinos na lokalnom nivou (grafikon br. 15).

Grafikon br.16

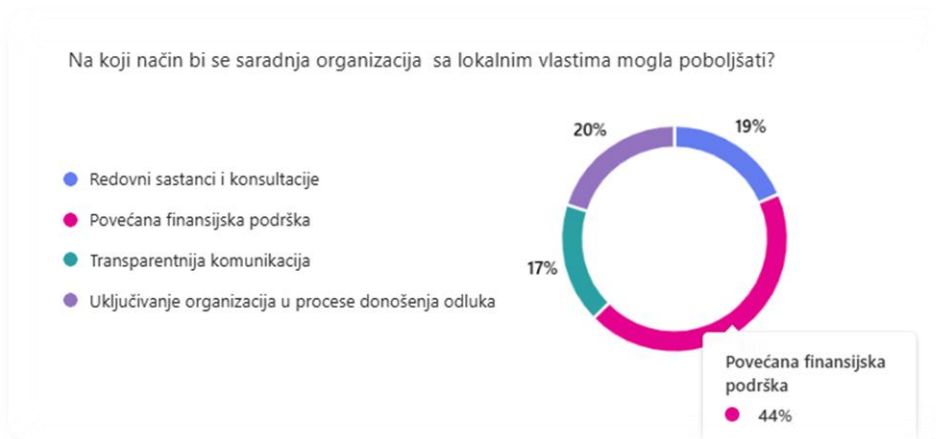
Većina ispitanika (52%) ocenjuje saradnju između lokalnih vlasti i organizacija kao nedovoljnu, što ukazuje na izraženu potrebu za poboljšanjem u ovoj oblasti. Otprilike trećina ispitanika (32%) ocenjuje saradnju kao „dovoljnu“, dok samo 9% daje ocenu „vrlo dobru“. Oko 7% ispitanika vidi saradnju kao „lošu“, što dodatno osvetljava nezadovoljstvo komunikacijom i podrškom lokalnih vlasti prema organizacijama. Ovi podaci jasno ukazuju na potrebu za jačanjem komunikacije i saradnje, kako bi lokalne vlasti pružile efikasniju podršku organizacijama civilnog društva (grafikon br. 16).

Grafikon br.17

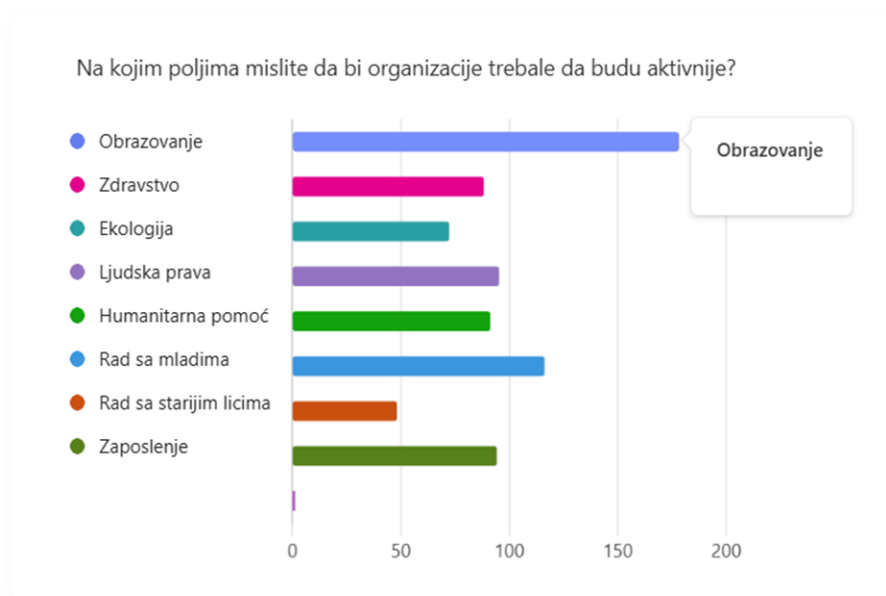
Najveći deo ispitanika (41%) ocenjuje transparentnost i odgovornost organizacija kao „zadovoljavajuću“, što sugeriše da građani generalno imaju neutralan stav prema ovom aspektu (grafikon br. 17). Oko 28% ispitanika ocenjuje transparentnost kao „visoku“, dok 14% smatra da je „veoma visoka“, što znači da skoro polovina građana vidi organizacije kao odgovorne i transparentne. S druge strane, 13% ispitanika ocenjuje transparentnost kao „nisku“, a 4% kao „veoma nisku“, što ukazuje na mali deo građana koji smatra da organizacijama nedostaje odgovornost i transparentnost.

Grafikon br.18

Skoro svaki drugi građanin (44%) smatra da je povećanje finansijske podrške ključno za poboljšanje saradnje između organizacija i lokalnih vlasti (grafikon br. 18). Ovaj podatak pokazuje da mnogi građani veruju kako dodatna sredstva mogu omogućiti stabilnije i uspešnije projekte. Pored toga, 20% ispitanika naglašava važnost uključivanja organizacija u procese donošenja odluka, čime se ukazuje na potrebu za participativnijim pristupom vlasti. Prema mišljenju 19% građana, redovni sastanci i konsultacije dodatno bi ojačali međusobno poverenje i komunikaciju. Transparentnija komunikacija prepoznata je kao prioritet od strane 17% ispitanika, čime se naglašava važnost otvorenog dijaloga i deljenja informacija za uspešnu saradnju.

Grafikon br.19

Obrazovanje (23%) se izdvojilo kao apsolutna prioritarna oblast u kojoj bi OCD trebalo da budu aktivnije, s najvećim brojem glasova, čime ispitanici jasno izražavaju želju za poboljšanjem obrazovnih prilika u zajednici. Pored toga, rad sa mladima (15%) i zapošljavanje (12%) prepoznati su kao oblasti koje zahtevaju dodatne inicijative, što pokazuje da građani žele više mogućnosti za razvoj i ekonomsko osnaživanje. Ljudska prava (12%) i humanitarna pomoć (12%) takođe su visoko rangirani, ukazujući na potrebu za podrškom ugroženim grupama i zaštitom osnovnih prava. Ekologija (9%) i zdravstvo (11%) prepoznati su kao važni sektori, iako s nešto manjim brojem glasova. Ovi rezultati oslikavaju široku lepezu potreba, pri čemu obrazovanje i rad sa mladima zauzimaju vrh prioriteta za zajednicu (grafikon br. 19).

Kroz seriju sastanaka, okruglih stolova, kao i direktnih razgovora sa predstavnicima institucija, donosiocima odluka, predstavnicima civilnog sektora, aktivistima i građanima, prikupili smo uvid u ključne izazove i potrebe zajednice. Na osnovu ovih razgovora, uočene su sledeće oblasti za unapređenje:

1. Potreba za zajedničkim inicijativama između građana, OCD-a i lokalne samouprave

Jedan od ključnih zaključaka ukazuje na značajan nedostatak zajedničkih inicijativa između građana, organizacija civilnog društva (OCD) i lokalnih vlasti u Novom Pazaru. Ova slaba povezanost umanjuje mogućnost građana da budu aktivni učesnici u procesima donošenja odluka i smanjuje transparentnost, što negativno utiče na participativnu demokratiju. Većina građana retko ima priliku da direktno razgovara sa donosiocima odluka, što ograničava njihov uvid u procese i otežava izražavanje njihovih potreba i mišljenja o važnim pitanjima za zajednicu. Takođe, saradnja između OCD-a, Kancelarije za mlade i donosioca odluka nije dovoljno razvijena, a zajedničke aktivnosti i projekti su retki i nesistematski. Međutim, kroz sastanke i intervjuje zaključili smo da je prepoznata potreba za uspostavljanjem novih platformi i struktura koje će omogućiti direktniju i češću komunikaciju između građana, OCD-a i institucija. Posebno je važno omogućiti mladima da se uključe kroz inicijative koje se odnose na kulturni, obrazovni i sportski sektor, jer su upravo mladi ciljna grupa kojoj nedostaju adekvatne prilike za aktivno učešće u ovim oblastima. Otvaranje novih oblasti delovanja i razmena znanja i iskustava između organizacija i institucija može unaprediti kvalitet usluga i obogatiti ponudu aktivnosti za različite ciljne grupe.

2. Neophodno je osnivanje novih organizacija i neformalnih grupa

Istaknut je značaj osnivanja novih udruženja i neformalnih grupa koje bi mogle doprineti razvoju zajednice u Novom Pazaru. Uočeno je da se civilni sektor gotovo ugasio, jer trenutno postoji mali broj aktivnih udruženja, a još manji broj njih poseduje adekvatne prostorije za rad i aktivnosti. Ova situacija ozbiljno ograničava sposobnost zajednice da reaguje na društvene potrebe i izazove, posebno u oblastima poput ljudskih prava, ekologije, građanskog aktivizma i demokratije, koje su slabo pokrivene ili uopšte nisu zastupljene. Za revitalizaciju civilnog sektora u Novom Pazaru, ključno je podstaći razvoj i osnivanje novih udruženja, kao i neformalnih grupa koje će moći da pokreću važne inicijative. Osnivanje neformalnih grupa je posebno značajno za mlade, jer im daje priliku da se aktivno uključe u društvena pitanja i razvijaju leaderske veštine kroz manje inicijative koje imaju potencijal da kasnije prerastu u ozbiljna udruženja. Ovakve grupe predstavljaju fleksibilan oblik organizacije koji omogućava brže reagovanje na lokalne probleme i potrebe, bez birokratskih ograničenja koja su često prisutna u formalnim strukturama. Za stvaranje održivog i aktivnog civilnog sektora potrebna je i infrastruktura koja bi obezbedila prostor za okupljanje i rad ovih udruženja i neformalnih grupa.

3. Nepostojanje prostora za mlade i mala udruženja

Postoji potreba za većim brojem prostora koji bi služili kao mesto okupljanja za mlade, mala udruženja i neformalne grupe, gde bi mogli sprovesti svoje aktivnosti, sastajati se i raditi na inicijativama koje podržavaju razvoj zajednice. Ovi prostori predstavljaju mnogo više od samo fizičkih lokacija; oni su mesto gde se stvara zajedništvo, gde se mladi i ostali članovi zajednice okupljaju, razmenjuju ideje, planiraju aktivnosti i pokreću inicijative koje unapređuju kvalitet života u lokalnoj sredini. Prostori za okupljanje nude mladima i organizacijama sigurno i podsticajno okruženje za rad, usavršavanje i

povezivanje sa drugima, čime se povećava društveni kapital zajednice. Takođe, prostor za rad bi novim udruženjima i neformalnim grupama omogućio pokretanje i realizaciju značajnih društvenih projekata.

4. Promocija i vrednovanje volonterizma

Tokom istraživanja i razgovora sa mnogim zainteresovanim stranama, posebno je naglašena važnost promocije i vrednovanja volonterizma kao ključnog resursa za unapređenje zajednice. U Novom Pazaru volonterizam ima veliki potencijal, jer je zajednica pokazala visoku zainteresovanost i spremnost građana, naročito mladih, da se uključe u volonterske aktivnosti. Međutim, volonterski rad još uvek nije dovoljno priznat ni vrednovan, što dovodi do nedovoljno iskorišćenog potencijala ovog važnog društvenog resursa. Promocija i vrednovanje volonterizma doprinose razvoju kulture solidarnosti, odgovornosti i aktivizma među građanima. Jedan od ključnih aspekata promocije volonterizma je uvođenje mehanizama koji će pospešiti i formalno vrednovati volonterski rad. Ovo uključuje priznavanje volonterskog rada kao relevantnog iskustva u obrazovanju i zapošljavanju, ali i kreiranje sistema nagrađivanja koji bi motivisao volontere. Na ovaj način, Novi Pazar može postati primer zajednice koja ne samo da ceni volonterizam, već ga i integriše u sve sfere društvenog života.

5. Neformalno obrazovanje, profesionalne prilike i nezaposlenost

Neformalno obrazovanje igra vitalnu ulogu u pripremi mladih za životne izazove i pruža im veštine koje formalno obrazovanje često ne pokriva u dovoljnoj meri. Ovde govorimo o znanjima i veštinama koje su ključne za izgradnju samopouzdanja, preduzetničkog duha i osećaja odgovornosti prema zajednici. Bez adekvatnih prilika za ovakav razvoj, mladi su suočeni sa ograničenim mogućnostima za lični i profesionalni napredak, što vodi do osećaja nezadovoljstva, demotivacije i, u nekim slučajevima, socijalne isključenosti. Jedan od ključnih nalaza istraživanja odnosi se na izazove s kojima se mladi u Novom Pazaru suočavaju u pogledu obrazovnih mogućnosti koje im stoje na raspolaganju. Iako formalni obrazovni sistem pruža osnovne akademske temelje, mladi često ističu nezadovoljstvo u vezi s nedostatkom praktičnih veština i znanja. Kroz razgovore i ankete, mnogi ispitanici su ukazali na to da ih obrazovni sistem ne priprema u dovoljnoj meri za realne životne situacije. U ovom kontekstu, neformalno obrazovanje igra značajnu ulogu u popunjavanju praznina koje formalni obrazovni sistem ne uspeva da adresira. Ovaj vid obrazovanja obuhvata širok spektar mekih veština koje su ključne za uspeh mladih u savremenom svetu. Među najvažnijima su veštine komunikacije, razvijanje timskog rada i međuljudskih odnosa, veštine rešavanja problema i kreativnog razmišljanja, koje su neophodne za brzo prilagođavanje promenama i pronalaženje inovativnih rešenja u različitim situacijama. Kroz radionice, projekte i volonterski rad, mladi uče kako da postavljaju prioritete, upravljaju vremenom i budu odgovorni za svoje obaveze, čime razvijaju organizacione sposobnosti i ličnu odgovornost. Važnost ovih mekih veština za mlade leži u tome što ih osposobljava za uspešno snalaženje u dinamičnom radnom okruženju i svakodnevnom životu. Na tržištu rada sve više se vrednuje emocionalna inteligencija, sposobnost za rad u timu, fleksibilnost i motivacija za učenje, a upravo su to osobine koje se efikasno stiču kroz neformalne obrazovne aktivnosti. Na ovaj način, neformalno obrazovanje doprinosi razvoju kompletnijih i bolje prilagođenih pojedinaca, spremnih da odgovore na izazove modernog društva.

Drugi ključni aspekt istraživanja odnosi se na problem nezaposlenosti i ograničenih profesionalnih prilika za mlade u Novom Pazaru. Bez obzira na nivo obrazovanja, mladi često izražavaju osećaj frustracije i nesigurnosti u vezi sa zapošljavanjem, jer smatraju da ih trenutni obrazovni sistem ne priprema adekvatno za zahteve tržišta rada. Visok nivo nezaposlenosti među mladima stvara osećaj ekonomske nesigurnosti, što dodatno otežava njihov profesionalni razvoj i integraciju u društvo. Ovaj problem dodatno komplikuje slaba povezanost između obrazovnih institucija i privrede, odnosno poslodavaca. Formalni obrazovni sistem često funkcioniše odvojeno od realnih potreba tržišta rada, što dovodi do disbalansa između veština koje mladi stiču u školama i fakultetima i onih koje poslodavci

zahtevaju. U tom smislu, saradnja između obrazovnih ustanova i poslovnog sektora je od presudnog značaja za stvaranje prilika koje će mladima omogućiti da kroz praksu i mentorstvo steknu praktična iskustva i bolji uvid u radno okruženje. Kroz ovakve programe, mladi bi imali priliku da unaprede svoje veštine u bezbednom okruženju, pod nadzorom iskusnih mentora, što bi ih bolje pripremio za izazove koje tržište rada donosi. OCD mogu raditi na edukaciji mladih o potrebama tržišta rada i mogućnostima za razvoj karijere, čime će ih bolje pripremiti za buduće izazove.

6. Nedostatak institucija i strateških dokumenata za rad sa mladima

Nedostatak strateških dokumenata i akcionih planova za rad sa mladima i organizacijama civilnog društva (OCD) predstavlja ozbiljan izazov za Novi Pazar, grad sa izuzetno mladom populacijom. Iako su formalne nadležnosti Grada jasno definisane, uključujući obavezu da se kreiraju uslovi za brigu o mladima, omladinsko organizovanje i sprovođenje Nacionalne strategije za mlade na lokalnom nivou, stvarnost ukazuje na dugogodišnje odsustvo institucionalnih mera i resursa koji bi odgovorili na potrebe ove populacije. Novi Pazar nema ažuriran strateški okvir koji bi definisao pravce omladinske politike. Ovaj vakuum u lokalnoj politici ima ozbiljne posledice. Mladi, koji čine značajan deo stanovništva, suočeni su s brojnim izazovima u oblastima obrazovanja, zapošljavanja i očuvanja mentalnog zdravlja, bez institucionalne podrške koja bi im pomogla da te izazove prevaziđu. Na primer, u gradu ne postoje besplatna savetovališta za mentalno zdravlje ili karijerna savetovališta, koja su ključna za njihov lični i profesionalni razvoj. Bez ovih servisa, mladi ostaju bez jasno definisanih smernica i alata za rešavanje ključnih problema koji utiču na njihovu budućnost.

Nepostojanje lokalnih strateških dokumenata i nefunkcionisanje Saveta za mlade dodatno komplikuju situaciju. Iako je Savet formalno formiran sa ciljem uključivanja mladih iz OCD u donošenje odluka, on od svog osnivanja još uvek nije održao ni jedan sastanak. Ovakvo stanje ne samo da onemogućava mladima da aktivno učestvuju u procesima odlučivanja, već ukazuje i na širi problem nedovoljno funkcionalnih mehanizama za njihovu participaciju. Odsustvo koordinacije sa nacionalnim politikama, dodatno usporava napredak i ograničava mogućnosti za povezivanje lokalnih inicijativa sa širim prioritetima omladinske politike. Ovi problemi zahtevaju hitno i strateško delovanje kako bi se kreirao održiv okvir za podršku mladima i OCD u Novom Pazaru. Usvajanje sveobuhvatnog lokalnog strateškog dokumenta i sprovođenje konkretnih akcionih planova neophodni su za stvaranje inkluzivnog, funkcionalnog sistema podrške koji omogućava mladima da razviju svoj potencijal i aktivno učestvuju u razvoju svoje zajednice.

7. Mentalno zdravlje i socijalna podrška

Mentalno zdravlje je prepoznato kao važno pitanje među mladima u Novom Pazaru, pri čemu su učesnici istraživanja izrazili potrebu za boljom podrškom u ovoj oblasti. Istraživanje je pokazalo da mladi često osećaju stres i pritisak zbog neizvesnosti u vezi sa zapošljavanjem, obrazovanjem i društvenim očekivanjima. Mnogi mladi su izloženi osećaju izolacije, posebno oni iz marginalizovanih grupa, što može dodatno uticati na njihovo mentalno zdravlje. Nedostatak dostupnih usluga za mentalno zdravlje, uključujući savetovališta i terapijske usluge, predstavlja veliki izazov. Mladi koji su zainteresovani za ove usluge često se suočavaju sa stigmatizacijom, što ih dodatno odvraća od traženja pomoći. Istraživanje ukazuje na potrebu za razvijanjem programa i resursa koji bi omogućili mladima da dobiju adekvatnu podršku za mentalno zdravlje u sigurnom i poverljivom okruženju. Identifikovani su ključni problemi kao što su nedostatak prilika za neformalno obrazovanje, nedostatak podrške za mentalno zdravlje, manjak preventivnih programa za borbu protiv zavisnosti i odsustvo strategija koje bi mlade podsticale na političko i društveno angažovanje.

8. Prevencija zavisnosti među mladima

Razgovori sa različitim akterima u Novom Pazaru ukazuju na to da su zavisnosti, posebno kockanje, alkoholizam i upotreba opojnih sredstava²⁶, ozbiljan problem u lokalnoj zajednici. Kockarnice i kladionice su prisutne u velikom broju, čime postaju lako dostupne mladima i dovode ih u rizične situacije. Uprkos ozbiljnosti ovog problema, na lokalnom nivou retko se sprovode istraživanja o uticaju zavisnosti na zajednicu, niti postoje kontinuirani programi koji se bave prevencijom ovih oblika zavisnosti, naročito među mladima koji su najranjiviji na uticaje iz ovog domena. Nedostatak programa prevencije zavisnosti predstavlja ozbiljan propust, jer mladi u Novom Pazaru nemaju priliku da se informišu o štetnosti ovih oblika zavisnosti, niti da razviju veštine koje bi im omogućile da se odupru pritiscima i izazovima sa kojima se susreću. Prevencija zavisnosti neophodna je za zaštitu mladih i očuvanje njihovog zdravlja i budućnosti. Uvođenje strategije ili akcionog plana za borbu protiv zavisnosti predstavlja prvi korak koje bi omogućio kontinuirani i ozbiljan pristup ovom problemu.

9. Uključivanje mladih u političke procese

Mladi u Novom Pazaru imaju veliki otpor prema političkom angažovanju i veoma malo su informisani o osnovama političkog sistema i izbornog procesa. Nedostatak adekvatne edukacije o ključnim aspektima demokratije, kao što su važnost glasanja, funkcija Skupštine i uloga poslanika ili odbornika, doprinosi njihovoj političkoj nepismenosti. Ova situacija čini mlade ranjivim na političke manipulacije i iskorišćavanje, jer im nedostaje znanje i kritička sposobnost za donošenje informisanih odluka. Nedovoljna informisanost mladih o demokratskim procesima i njihovim pravima stvara prepreku za aktivno građansko učešće, koje je ključ za jačanje demokratskih vrednosti i očuvanje ljudskih prava. Kada mladi nisu dovoljno informisani o svojim pravima i političkim strukturama, smanjuje se njihova sposobnost da učestvuju u društvenim pitanjima koja se direktno tiču njihove budućnosti.

Na ovaj način, mladi postaju ne samo informisani, već i angažovani građani, koji su spremni da preuzmu odgovornost za oblikovanje svoje zajednice i da aktivno rade na njenom unapređenju. Tema političke pismenosti mladih istaknuta je kao jedan od ključnih aspekata u intervjuima, s obzirom na to da znanje o politici i osnovama demokratskih vrednosti omogućava građanima da postanu informisani i odgovorni članovi društva.

10. Socijalna pravda i podrška ranjivim grupama

Socijalna pravda je identifikovana kao tema od ključnog značaja za lokalnu zajednicu. Diskutovano je o neophodnosti jednakog pristupa obrazovanju, zdravlju i zapošljavanju, kao i o potrebi za podrškom ranjivim grupama poput siromašnih, starijih, osoba sa invaliditetom i migranata. Pitanje socijalne pravde podrazumeva ne samo formalno priznavanje prava ovih grupa, već i konkretne korake za zaštitu njihovog dostojanstva i osiguranje da njihove osnovne potrebe budu zadovoljene. Diskutovano je o tome kako se društvo može bolje organizovati kako bi obezbedilo podršku i uključivanje ranjivih grupa u zajednicu. Da bi se to postiglo, neophodno je uspostaviti programe koji će obezbediti ekonomske, obrazovne i socijalne resurse potrebne za poboljšanje njihovog položaja. Učesnici su istakli da je ostvarivanje socijalne pravde odgovornost svakog pojedinca, koja zahteva svest o postojećim problemima nejednakosti, ali i aktivno zalaganje za promene. Volonterizam, na primer, predstavlja način da se direktno pomogne onima kojima je pomoć potrebna i da se promoviše solidarnost u zajednici. Takođe, učesnici su diskutovali o značaju zagovaranja politika koje će omogućiti pravedniji

---

²⁶ Ovaj zaključak potvrđuje i istraživanje „Stavovi i percepcija mladih o zastupljenosti kockanja među mladima u Novom Pazaru“, koje je sproveo udruženje Reakt

pristup resursima za sve i smanjenje strukturalnih prepreka koje onemogućavaju mnogim ljudima da ostvare svoja prava.

11. Građanski aktivizam

Tokom istraživanja i intervjuja uočena je i istaknuta važnost građanskog aktivizma i njegova ključna uloga u jačanju demokratskih procesa i unapređenju zajednica. Sagovornici su analizirali osnovne principe koji definiše aktivizam, kao što su solidarnost, odgovornost, transparentnost i posvećenost zajedničkom dobru. Diskutovano je kako svaki oblik aktivizma doprinosi kolektivnoj snazi zajednice, pružajući pojedincima prostor da utiču na odluke koje direktno utiču na njihov život. Jedna od važnih tema bila je i održivost ali i ekološki aktivizam u Novom Pazaru i posledicama neodgovornog korišćenja prirodnih resursa. Diskusija je pokazala da je ključna komponenta uspešnog građanskog aktivizma informisanje građana o svim aspektima projekata i aktivnosti koje utiču na njihove živote, od infrastrukturnih radova i urbanističkog planiranja, pa do socijalnih programa i ekoloških inicijativa. Sagovornici su svesni da građani mogu i treba da budu aktivno uključeni u donošenje odluka koje se tiču njihove budućnosti.

12. Podsticanje umetničkog izražavanja među mladima

Istraživanje o uticaju umetnosti na lični razvoj i formiranje identiteta pokazalo je da Novi Pazar, kao zajednica sa velikim brojem mladih, ima nedovoljan broj kulturnih događaja. Kada se događaji i organizuju, poseta je često slaba, što ukazuje na nedovoljnu popularizaciju kulture i slab pristup promovisanju umetničkih aktivnosti među mladima. Razgovori sa građanima i akterima iz sektora kulture potvrdili su da je neophodno kreirati sistematičan pristup kako bi se podstaklo interesovanje za umetnost i kako bi kultura postala dostupnija i privlačnija mladima. Umetnost igra ključnu ulogu u oblikovanju ličnih i društvenih vrednosti, razvijanju identiteta i osnaživanju pojedinaca, a upravo to su prilike koje mladima u Novom Pazaru nisu dovoljno pružene. Jedan od ključnih zaključaka istraživanja je potreba za organizovanjem programa koji bi mladima približili umetnost kroz interaktivne programe i rad sa umetnicima. Popularizacija kulture u Novom Pazaru zahteva planski pristup koji uključuje promociju i edukaciju, kao i uključivanje mladih u proces kreiranja kulturnih sadržaja. Kulturni događaji moraju biti prilagođeni različitim ukusima i interesovanjima, kako bi bili privlačni široj publici, dok bi programi koji ciljaju mlade mogli da uključe moderne i inovativne forme umetnosti, kao što su grafiti, digitalna umetnost, hip-hop i slično.

Nakon sprovedenog opsežnog istraživanja i detaljne analize stanja u lokalnoj zajednici Novog Pazara, jasno su se izdvojili ključni izazovi i prioriteti za unapređenje položaja mladih i razvoj organizacija civilnog društva (OCD). Istraživanje je uključivalo ankete, intervjuje i evaluaciju postojećih dokumenta, istraživanja i programa, čime smo dobili celovitu sliku o potrebama i očekivanjima građana. Rezultati ukazuju na izazove u oblastima građanske participacije, zapošljavanja, obrazovanja, mentalnog zdravlja, socijalne inkluzije i transparentnosti, kao i na saradnju između OCD i lokalnih vlasti.

Predlozi koji slede rezultat su analize potreba i izazova identifikovanih tokom istraživanja. Oni su osmišljeni tako da budu konkretni, ostvarivi i prilagođeni specifičnostima lokalne zajednice Novog Pazara. Preporuke obuhvataju širok spektar aktivnosti, od jačanja saradnje među OCD i povećanja podrške mladima, do razvoja novih programa i strategija koje će osigurati dugoročan društveni napredak. Ove mere, ako se sprovedu na pravi način, mogu doprineti stvaranju otvorenije, inkluzivnije i održivije zajednice. U nastavku se nalaze ključne preporuke koje smo identifikovali kao prioritetne za rešavanje ovih izazova i unapređenje celokupnog društvenog okruženja.

1. Razvoj lokalnih akcionih planova

Grad Novi Pazar treba da razvije sveobuhvatan lokalni strateški dokument koji će se fokusirati na potrebe mladih, usklađen sa Nacionalnom strategijom za mlade 2022–2030 i pratećim Akcionim planom. Ovaj dokument treba da definiše konkretne ciljeve i mere, uključujući razvoj programa za unapređenje mentalnog zdravlja, otvaranje karijernih savetovaništva i podsticanje omladinskog preduzetništva. Takođe, neophodno je uvesti transparentne mehanizme finansiranja omladinskih projekata, kao i obavezne evaluacije kako bi se osigurala efikasnost i održivost tih inicijativa. Na ovaj način, mladi će dobiti potrebnu podršku za lični i profesionalni razvoj i biti osnaženi za aktivno učešće u razvoju zajednice.

Organizacijama civilnog društva u Novom Pazaru potrebna je sistemska podrška kako bi mogle da adekvatno odgovore na potrebe mladih i drugih ključnih grupa u zajednici. Grad bi trebalo da uloži u obuke za OCD, sa fokusom na jačanje njihovih kapaciteta za pisanje projekata, upravljanje resursima i sprovođenje inovativnih programa. Dodatno, potrebno je razviti mehanizme za transparentno i ravnomerno finansiranje OCD-a, čime bi se osigurala njihova dugoročna održivost. Saradnja između lokalne vlasti, OCD-a i drugih aktera treba da bude sistematski unapređena kroz zajedničke inicijative i redovne dijaloge. Ovim koracima omogućila bi se efikasnija realizacija projekata i pružila veća podrška razvoju civilnog sektora u Novom Pazaru.

2. Reaktivacija Saveta za mlade

Savet za mlade treba da bude funkcionalno telo koje okuplja predstavnike mladih i lokalnih vlasti radi dijaloga o ključnim pitanjima. Trenutno stanje ukazuje da savet postoji samo formalno, bez konkretnih aktivnosti. Potrebno je redefinisati njegovu ulogu i omogućiti redovne sastanke sa donosiocima odluka. Uključivanje mladih u procese donošenja odluka doprinosi izgradnji poverenja i jača demokratiju. Savet bi trebalo da daje predloge i prati implementaciju lokalnih politika za mlade.

3. Razvoj preventivnih programa za borbu protiv zavisnosti među mladima

Zavisnosti poput kockanja, zloupotrebe supstanci i digitalnih zavisnosti predstavljaju rastući problem. OCD i lokalne vlasti treba da razviju preventivne programe, uključujući radionice i edukativne kampanje. Fokus na mladima iz ugroženih grupa dodatno doprinosi socijalnoj pravdi. Uključivanje roditelja i škola u ove programe može povećati njihov uticaj. Dugoročni efekti ovih inicijativa smanjuju rizike i troškove koji proizlaze iz zavisnosti.

4. Otvaranje savetovališta za mentalno zdravlje mladih

Savetovališta za mentalno zdravlje trebaju pružiti besplatnu podršku mladima koji se suočavaju sa stresom, anksioznošću i emocionalnim izazovima. Partnerstvo sa zdravstvenim ustanovama i OCD omogućilo bi stručan pristup ovim problemima. Organizovanje radionica za podizanje svesti o mentalnom zdravlju dodatno bi smanjila stigmatu. Savetovališta bi mogla pružati i podršku porodicama mladih, čime bi se ojačala celokupna zajednica. Ova usluga treba biti dostupna svim građanima Novog Pazara, a posebno mladima.

5. Uspostaviti podsticajno okruženje za razvoj civilnog sektora

Razvoj civilnog sektora ključan je za unapređenje društvenog života i rešavanje brojnih lokalnih izazova. U Novom Pazaru hitno je potrebna uspostava novih udruženja i neformalnih grupa, s obzirom na ozbiljan nedostatak inicijativa koje bi se bavile ključnim oblastima poput ljudskih prava, ekologije, građanskog aktivizma i demokratije, odnosno temama koje su trenutno marginalizovane ili potpuno zapostavljene. Lokalna vlast treba da stvori podsticajno okruženje kroz finansijsku i institucionalnu podršku ovim inicijativama. Ovo uključuje obezbeđivanje prostora za rad, sufinansiranje projekata i organizovanje obuka za vođenje udruženja.

6. Unapređenje saradnje između OCD i lokalnih vlasti

Saradnja između OCD i lokalnih vlasti treba biti strateška i usmerena na zajedničko rešavanje problema. Redovni sastanci, javne konsultacije i zajednički projekti omogućavaju bolje razumevanje potreba zajednice. Transparentnost u radu i raspodeli resursa povećava poverenje i efikasnost. Lokalna vlast može podržati OCD kroz infrastrukturnu i finansijsku pomoć.

7. Podrška finansijskoj održivosti OCD

Lokalne vlasti trebaju obezbediti fondove za finansijsku stabilnost OCD. Ovo uključuje grantove za projekte, obuke o prikupljanju sredstava i povezivanje sa privatnim sektorom. Stabilni resursi omogućavaju dugoročno planiranje i realizaciju programa. Fokus na održivosti osigurava kontinuitet aktivnosti, povećava njihov učinak i ključan je za razvoj kapaciteta OCD.

8. Podsticanje međusektorske saradnje između OCD, obrazovnih institucija i privrede

Lokalne vlasti zajedno sa udruženjima trebaju inicirati saradnju između OCD, škola i privrede kako bi se kreirali održivi projekti za mlade. Partnerstva mogu obuhvatati obuke, programe prakse i zajedničke projekte. Ova saradnja omogućava mladima pristup resursima i stručnom znanju. Povezivanje sektora povećava efikasnost i relevantnost omladinskih programa.

9. Obezbeđivanje prostorne podrške za OCD i omladinske inicijative

Lokalne vlasti treba da obezbede pristupačne prostore za rad OCD i omladinskih inicijativa, posebno za neformalne grupe koje nemaju resurse za iznajmljivanje kancelarija ili sala za aktivnosti. Ovi prostori mogu se organizovati u partnerskom odnosu sa školama, kulturnim institucijama ili javnim objektima.

Pristupačni prostori omogućili bi kontinuitet u radu i povećanje broja omladinskih aktivnosti. Pored infrastrukture, podrška u tehničkoj opremi doprinela bi kvalitetnijem izvođenju aktivnosti. Dugoročno, ovakva podrška jača kapacitete OCD i omladinskog sektora u zajednici.

10. Unapređenje saradnje i transparentnosti među organizacijama civilnog društva

Jedan od ključnih izazova za razvoj civilnog sektora u Novom Pazaru je nedostatak saradnje među organizacijama civilnog društva (OCD), što značajno umanjuje efikasnost njihovih aktivnosti i uticaj na zajednicu. Organizacije često rade izolovano, bez razmene resursa, znanja i iskustava, čime se propušta prilika za stvaranje snažnijih zajedničkih inicijativa. Potrebno je uspostaviti mehanizme koji podstiču međusobnu saradnju, poput redovnih foruma, zajedničkih projekata i platformi za komunikaciju. Pored toga, neophodna je veća transparentnost u radu i finansiranju lokalnih OCD. Javna objava godišnjih izveštaja o aktivnostima i utrošenim sredstvima povećala bi poverenje građana i drugih aktera. Transparentnost ne samo da doprinosi odgovornosti organizacija, već i motiviše građane da se aktivnije uključe u njihove aktivnosti. Jačanje saradnje i otvorenosti unutar civilnog sektora stvorilo bi temelje za dugoročnu održivost, veću vidljivost i uticaj na lokalni razvoj.

11. Transparentnost, povećanje sredstava za omladinske inicijative i evaluacija programa

Lokalna samouprava Novog Pazara treba da prioritarno unapredi transparentnost u planiranju, sprovođenju i evaluaciji omladinskih programa, kao i u raspodeli sredstava za omladinske inicijative. Potrebno je jasno definisati kriterijume za konkurse i reviziju konkursne dokumentacije kako bi proces bio pravedan i pristupačan svim učesnicima. Poštovanje pravilnika o sprovođenju javnih konkursa, objavljivanje lista primljenih i ocenjenih projekata sa evaluacijom predloga, kao i strogo pridržavanje vremenskih rokova za objavljivanje rezultata i ulaganje prigovora, ključni su za povećanje poverenja u institucije. Redovna objava izveštaja o realizaciji projekata doprinosi većoj odgovornosti i transparentnosti, dok bi jedinstveni obrasci za narativno i finansijsko izveštavanje olakšali OCD proces podnošenja izveštaja. Neophodno je uvesti sistem redovnih evaluacija postojećih omladinskih programa kako bi se analizirali njihovi efekti, identifikovali potencijalni nedostaci i predložila poboljšanja. Rezultati evaluacija treba da budu javno dostupni, čime se osigurava razumevanje opravdanosti ulaganja i jača poverenje građana. Povećanje budžeta za omladinske inicijative omogućilo bi realizaciju inovativnih i održivih projekata, pružajući mladima širu podršku u obrazovanju, zapošljavanju i socijalnoj inkluziji. Transparentan i odgovoran proces podstiče participaciju mladih i OCD, osnažujući ih za aktivno učešće u razvoju lokalne zajednice.

12. Organizacija redovnih okruglih stolova između mladih i donosioca odluka

Okrugli stolovi omogućavaju mladima da direktno komuniciraju sa lokalnim vlastima o izazovima i potrebama. Kvartalni sastanci bi pružili priliku za konstruktivne rasprave i zajedničko planiranje inicijativa. Ovo je ključan korak ka povećanju građanske participacije i uključivanju mladih u donošenje odluka. Fokus tema može biti zapošljavanje, obrazovanje, mentalno zdravlje, volonterizam i slično. Transparentnost rezultata ovih sastanaka povećala bi poverenje mladih u lokalne institucije.

13. Podsticanje društvenog angažmana mladih kroz edukaciju o građanskim pravima i obavezama

Edukativni programi o građanskim pravima i obavezama trebali bi da budu deo formalnog i neformalnog obrazovanja. OCD i obrazovne institucije mogu organizovati radionice i kampanje kako bi mlade edukovali o njihovim pravima i ulogama u društvu. Digitalne platforme i društvene mreže mogu biti ključni alati za povećanje vidljivosti ovih kampanja. Ova edukacija podstiče veće angažovanje mladih u društvenim procesima. Dugoročno, ovo doprinosi stvaranju odgovornijeg i inkluzivnijeg društva.

14. Razvoj političke pismenosti kod mladih

Politička pismenost je ključna za razumevanje demokratskih procesa i aktivno učešće u društvu. OCD i obrazovne institucije trebaju razviti programe koji objašnjavaju političke sisteme, procese donošenja odluka i prava glasača. Organizacija simulacija izbora i debata doprinosi boljem razumevanju ovih procesa. Mladi koji su politički pismeni su spremniji da zauzmu aktivne uloge u zajednici. Ovo doprinosi povećanju participacije i poverenja u demokratske institucije.

15. Povećanje informisanosti mladih o lokalnim aktivnostima i mogućnostima

Jedan od ključnih izazova za mlade u lokalnoj zajednici je nedovoljna informisanost o dostupnim aktivnostima, programima i prilikama koje mogu unaprediti njihovo obrazovanje, zapošljavanje i društveni angažman. Lokalna vlast i OCD trebaju razviti efektivne mehanizme za širenje informacija o treninzima, volonterskim prilikama i kulturnim događajima. Ovo može uključivati kreiranje platforme koja bi objedinila sve relevantne informacije o omladinskim programima, kao i redovne kampanje na društvenim mrežama. Takođe, postavljanje informativnih tabli u školama, omladinskim centrima i javnim prostorima može doprineti boljoj vidljivosti ovih aktivnosti. Uvođenje lokalnih biltena ili aplikacija za praćenje događaja dodatno bi povećalo dostupnost informacija. Informisani mladi su motivisaniji da se uključe u inicijative koje jačaju njihove veštine i društvenu uključenost.

16. Povećanje dostupnosti neformalnog obrazovanja

Neformalno obrazovanje treba da postane ključni alat za osposobljavanje mladih za život ali i tržište rada. Partnerstvo između OCD, škola i poslodavaca omogućava kreiranje programa prilagođenih lokalnim potrebama. Ovi programi jačaju samopouzdanje mladih i povećavaju njihove šanse za uspeh. Neophodna je kontinuirana ponuda, promocija i dostupnost ovih programa.

17. Razvoj preduzetništva i mentorskih programa za mlade

Mentorski programi omogućavaju mladima da uče od iskusnih profesionalaca i steknu praktične veštine. OCD i lokalne vlasti trebaju razviti mreže mentora koji će raditi sa mladima kroz individualne i grupne sesije. Fokus na razvoju liderstva, preduzetništva i tehničkih veština doprinosi osnaživanju mladih. Ovi programi pomažu u premošćavanju jaza između obrazovanja i tržišta rada. Dugoročno, mentorski programi podstiču inovacije i preduzimljivost. Preduzetništvo treba da postane deo omladinskih programa, pružajući mladima alate za razvoj i realizaciju poslovnih ideja. Fokus na praktične veštine omogućava mladima da postanu konkurentniji na tržištu rada. Ovaj pristup može povećati zapošljavanje i smanjiti zavisnost od tradicionalnih poslova. Podrška kroz grantove i mentorstvo dodatno osigurava uspeh ovih programa.

18. Otvaranje karijernih savetovališta za mlade

Karijerna savetovališta su neophodna za pružanje podrške mladima u donošenju informisanih odluka o obrazovanju, zapošljavanju i razvoju karijere. Mnogi mladi se suočavaju sa nesigurnošću pri odabiru srednje škole, fakulteta ili dodatnih kurseva, što često može dovesti do pogrešnih izbora i gubitka motivacije. Savetovališta bi kroz individualne sesije i grupne radionice pomagala mladima da identifikuju svoje interese, veštine i dugoročne profesionalne ciljeve. Kroz stručno vođenje, mladi bi mogli bolje da razumeju tržište rada i povežu svoje obrazovne izbore sa potrebama poslodavaca. Kroz saradnju sa lokalnim obrazovnim institucijama, savetovališta bi pružala informacije o aktuelnim obrazovnim programima i stipendiranim prilikama.

19. Razvoj inkluzivnih programa i stipendija za marginalizovane grupe mladih

Lokalne vlasti i OCD trebaju razviti programe koji će omogućiti mladima iz marginalizovanih grupa pristup obrazovanju, zapošljavanju i kulturnim aktivnostima. Ovo uključuje obezbeđivanje stipendija, besplatnih kurseva i prakse u lokalnim preduzećima. Fokus na inkluziju doprinosi ravnopravnosti i socijalnoj pravdi. Ovi programi smanjuju osećaj izolacije, podstiču veće učešće mladih u društvenim aktivnostima i smanjuju društvene nejednakosti.

20. Otvaranje omladinskih klubova i centara kao prostora za kreativnost i razvoj

Omladinski centri trebaju biti dostupni mladima kao mesta za edukaciju, kreativne aktivnosti i socijalizaciju. Fokus na radionicama, umetničkim projektima i društvenim događajima doprinosi njihovom razvoju. Ovi centri mogu služiti i kao resursni centri za razvoj omladinskih inicijativa. Partnerstvo sa školama i lokalnim vlastima olakšava realizaciju ovakvih prostora koji istovremeno jačaju zajedništvo i povezanost mladih.

21. Povećanje ulaganja u sportske i rekreativne programe za mlade

Lokalne vlasti i OCD trebaju organizovati sportske turnire, rekreativne događaje i aktivnosti na otvorenom. Fokus na timskom radu kroz sport doprinosi razvoju veština i socijalizaciji. Ove aktivnosti su ključne za fizičko i mentalno zdravlje mladih. Promocija sportskih programa treba uključivati sve društvene grupe, uključujući ranjive i marginalizovane. Ravnomerno ulaganje u sportsku infrastrukturu i jednaku podršku svih sportskih disciplina i aktivnosti unapređuju kvalitet života u zajednici.

22. Pokretanje inicijativa za međukulturno razumevanje

Međukulturni dijalog je ključan za jačanje socijalne kohezije u multietničkim zajednicama poput Novog Pazara. OCD i lokalne vlasti mogu organizovati radionice i kampanje za promociju tolerancije. Fokus na razbijanju stereotipa i predrasuda doprinosi boljoj saradnji i razumevanju među mladima iz različitih zajednica. Promocija zajedničkih vrednosti podstiče inkluzivnost i stabilnost. Dugoročno, ovakve inicijative smanjuju tenzije i jačaju zajedništvo.

23. Unaprediti i promovisati kulturne sadržaje za mlade

Kulturni sadržaji, poput festivala, umetničkih radionica, pozorišta, dokumentarnog filma, i sl., pružaju mladima priliku za izražavanje i razvoj kreativnosti. OCD i lokalne vlasti trebaju raditi na povećanju dostupnosti i vidljivosti ovih događaja. Uključivanje mladih u organizaciju kulturnih aktivnosti doprinosi njihovom osnaživanju. Promocija kulturne raznolikosti jača toleranciju i razumevanje među različitim grupama što podstiče inovativnost i razvoj društva.

24. Razvoj kampanja za promociju umetničkog izražavanja mladih u zajednici

OCD i kulturne institucije trebaju razviti kampanje koje promovišu umetničko izražavanje mladih kroz likovnu umetnost, muziku, ples i pisanje. Fokus ovih kampanja je na pružanju prilike mladima da iskažu svoju kreativnost i doprinesu kulturnom životu zajednice. Kampanje treba da uključuju javne izložbe, koncerte i radionice koje okupljaju mlade umetnike. Podrška umetničkom izražavanju jača inovativnost i doprinosi kulturnoj raznolikosti. Dugoročno, ovi programi stvaraju podržavajuće okruženje za kreativni razvoj mladih.

25. Promocija volonterizma i razvoj mreža volontera

Volonterizam treba da postane ključna komponenta omladinskih programa. OCD i obrazovne institucije trebaju razviti mreže volontera i organizovati kampanje koje promovišu volonterske aktivnosti. Formalno priznavanje volonterskog rada kao dodatne kvalifikacije podstaklo bi veće uključivanje mladih. Volonterske akcije doprinose razvoju empatije i osećaju pripadnosti zajednici.

Implementacija predloženih preporuka predstavlja ključni korak ka stvaranju zajednice koja aktivno podržava mlade, jača civilni sektor i unapređuje ukupni društveni razvoj. Svaka od zainteresovanih strana – od lokalnih vlasti i OCD do obrazovnih institucija i privrede – ima nezamenljivu ulogu u ovom procesu. Njihova spremnost na saradnju, otvorenost za inovacije i odgovornost u sprovođenju ovih inicijativa može značajno unaprediti kvalitet života u Novom Pazaru. Primena preporuka ne samo da bi rešila postojeće izazove već bi i kreirala temelje za dugoročne promene koje osiguravaju održivost i socijalnu pravdu. Ovaj proces zahteva odlučnost i zajednički rad, ali njegovi rezultati će doprineti stvaranju inkluzivnijeg, transparentnijeg i dinamičnijeg društva u kojem mladi i civilni sektor postaju nosioci pozitivnih promena.

ZAKLJUČAK

Razvoj svake zajednice zavisi od njene sposobnosti da prepozna potencijal sopstvenih resursa, osnaži svoje građane i stvori sistem podrške koji omogućava napredak svih društvenih grupa. U tom procesu, mladi i organizacije civilnog društva (OCD) imaju ključnu ulogu, jer upravo oni predstavljaju nosioce promena, inovacija i razvoja. Ovaj dokument nije samo skup preporuka već i putokaz ka izgradnji snažnije, odgovornije i inkluzivnije zajednice. Njegova implementacija nije samo pitanje političke volje već i moralne odgovornosti svih relevantnih aktera – lokalnih vlasti, obrazovnih institucija, privrednih subjekata i samih građana. Stvaranje zajednice koja podržava mlade i civilni sektor nije samo cilj, već i proces koji zahteva kontinuirani rad, inovativnost i spremnost na prilagođavanje. Ključ uspeha leži u prepoznavanju mladih kao ravnopravnih partnera u donošenju odluka, njihovom uključivanju u kreiranje politika i pružanju podrške koja će im omogućiti da razviju svoje potencijale. Organizacije civilnog društva, sa druge strane, imaju nezamenljivu ulogu u povezivanju građana, artikulisanju njihovih potreba i prevođenju ideja u konkretne akcije koje donose promene. Jedan od najvećih izazova svake zajednice jeste balansiranje između tradicije i inovacije, očuvanja kulturnog identiteta i otvaranja prema savremenim društvenim tokovima. Upravo mladi, sa svojom energijom, idejama i sposobnošću da razmišljaju van okvira, mogu da budu most između prošlosti i budućnosti. Njihovo aktivno učešće u razvoju zajednice ne samo da doprinosi njenom progresu već i jača osećaj pripadnosti, odgovornosti i solidarnosti.

Civilni sektor, koji obuhvata širok spektar organizacija i inicijativa, ključan je za osiguravanje socijalne pravde, jačanje participativne demokratije i rešavanje problema koji prevazilaze mogućnosti pojedinaca ili institucija. Ipak, kako bi OCD mogle u potpunosti ostvariti svoj potencijal, potrebno je stvoriti podsticajno okruženje koje će omogućiti njihov rast i održivost. Ovo uključuje obezbeđivanje resursa, jačanje kapaciteta, unapređenje saradnje i promovisanje transparentnosti u njihovom radu. Ulaganje u mlade i podrška njihovim inicijativama nisu samo društvena odgovornost već i investicija u budućnost. Mladi su generatori promena, nosioci inovacija i pokretači ekonomskog razvoja. Njihova energija, kreativnost i

sposobnost da se prilagode promenama ključni su za napredak svakog društva. Saradnja između sektora odnosno lokalnih vlasti, OCD, obrazovnih institucija i privrede jeste ključna za uspeh ovih inicijativa. Svaki sektor donosi specifične resurse, znanja i perspektive koje mogu doprineti zajedničkom cilju.

Lokalna samouprava i donosioci odluka igraju centralnu ulogu u stvaranju okruženja koje podstiče razvoj i napredak zajednice. Njihova odgovornost nije samo u donošenju strategija i politika, već i u njihovoj doslednoj i transparentnoj primeni. Efikasna lokalna uprava mora da deluje kao most između potreba građana i resursa koji su na raspolaganju, obezbeđujući ravnomernu raspodelu i pristup svim društvenim grupama. Donosioci odluka treba da budu otvoreni za dijalog sa građanima, naročito sa mladima i organizacijama civilnog društva, jer su upravo oni nosioci promena i inicijativa na terenu. Transparentnost, odgovornost i spremnost na saradnju ključne su vrednosti koje treba da definišu njihov rad. Takođe, lokalna samouprava treba da osigura dugoročnu podršku kroz finansiranje, razvoj infrastrukture i pružanje logističke pomoći, čime bi se omogućilo lakše sprovođenje inicijativa koje doprinose zajednici. Njihova uloga nije samo administrativna, već i inspirativna – da motivišu, podstaknu i podrže građane u aktivnom učešću u razvoju lokalne sredine.

Ovaj dokument nije samo poziv na promene, već i prilika da se postavi temelj za budućnost. Svaka preporuka koja je predstavljena rezultat je detaljne analize i promišljanja o potrebama zajednice. Njihova implementacija zavisi od spremnosti svih aktera da zajednički rade na ostvarenju vizije inkluzivne, odgovorne i prosperitetne zajednice. Neka ovaj dokument bude vodič za stvaranje bolje sadašnjosti i održive budućnosti. Sa mladima kao nosiocima promena i OCD kao partnerima u razvoju, Novom Pazaru se pruža prilika da postane primer zajednice koja veruje u snagu svojih ljudi i vrednosti zajedničkog delovanja.

- Fowler, Allan. *NGOs as Innovators in International Development*. International Institute for Environment and Development, London, 1997.
- Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji 2023. Krovna organizacija mladih Srbije (KOMS), Beograd, 2023. Dostupno na: <https://koms.rs/wp-content/uploads/2023/08/Alternativni-Izvestaj-2023-Finalna-verzija-Aug7.pdf>.
- Strategija EU-a za mlade (2019.–2027.). Dostupno na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/413b5b69-70d4-11ed-9887-01aa75ed71a1/language-hr>.
- Ministarstvo za evropske integracije Republike Srbije. "IPA – Instrument za pretpristupnu pomoć." Dostupno na: <https://www.mei.gov.rs/srl/fondovi/fondovi-evropske-unije/ipa-instrument-za-pretpristupnu-pomoc/>.
- Centar za evropske politike. "Pregovori Srbije sa EU." Dostupno na: <https://eupregovori.bos.rs/progovori-o-pregovorima/pregovori-srbije-sa-eu>. (Pristupljeno: oktobar, 2024.).
- Savet Evrope. Preporuka CM/Rec(2017)4 o omladinskom radu. Dokument ističe važnost aktivnosti koje promovišu socijalnu inkluziju mladih. Dostupno na: [https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%2209000016807375bb%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%2209000016807375bb%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}).
- Evropski resurs centar za civilno društvo. "O nama." Dostupno na: <https://euresurscentar.bos.rs/sr/o-nama>.
- Beogradska otvorena škola (BOŠ). Zvanična veb-stranica. Dostupno na: <https://www.bos.rs/>.
- Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji. Zvanična veb-stranica - europa.rs .
- U Novom Pazaru približan broj zaposlenih i nezaposlenih." *Danas*, 2024. Dostupno na: <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/u-novom-pazaru-priblizan-broj-zaposlenih-i-nezaposlenih/>.
- Grad Novi Pazar. Zvanična dokumentacija: Strategije grada. Dostupno na: <https://www.novipazar.rs/dokumenti#strategije-grada>. (Pristupljeno: OKTOBAR, 2024.).
- Republički zavod za statistiku. Statistička baza podataka Republike Srbije. Dostupno na: <https://data.stat.gov.rs/?caller=SDDB> .
- Basarab, Tanya, i James O'Donovan. *Youth Work Essentials*. Partnerstvo između Evropske komisije i Saveta Evrope u omladinskom polju. Savet Evrope i Evropska komisija, oktobar 2020. Dostupno na: <https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/90268416/088021+SRP+Youth+Work+Essentials.pdf/3699e69b-261d-b677-03c3-7abea1c5f730?t=1635269618000>.
- Grad Novi Pazar. *Plan održivog razvoja Novog Pazara 2021–2030*. Novi Pazar, 2021.
- Grad Novi Pazar, *Statut grada Novog Pazara*, Novi Pazar.

- Grad Novi Pazar, *Srednjoročni plan razvoja Novog Pazara 2023–2025*, Novi Pazar, 2023.
- Republika Srbija. Strategija za mlade Republike Srbije 2023–2030. Dostupno na: <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2023/9/1/reg>.
- Ministarstvo turizma i omladine. Akcioni plan 2023–2025 za sprovođenje Strategije za mlade Republike Srbije 2023–2030. Dostupno na: https://mto.gov.rs/extfile/sr/2540/akcioni_pt_2023-2025_za_mlade_RS_2023-2030_063_cyr.pdf.
- Grad Novi Pazar, *Strateški i akcioni plan za mlade Novog Pazara*, Novi Pazar, dostupno na: https://www.novipazar.rs/images/dokumenti/strategije/Strateski_i_akcioni_plan_za_mlade.pdf.

Oktobar, 2024

Novi Pazar

Izrada ovog istraživanja omogućena je uz finansijsku pomoć Evropske unije.

Realizuje se kao deo nacionalne inicijative "EU Resurs centar za civilno društvo u Srbiji", kojom koordinira Beogradska otvorena škola u partnerstvu sa UCPD i partnerima, uz podršku Delegacije Evropske unije. *Za njegovu sadržinu odgovorani su isključivo izdavači i ona nipošto ne odražava stavove Evropske unije.*